

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

HODNOTOVÁ ORIENTACE ODSOUZENÝCH
VALUE ORIENTATION OF PRISONERS

Bakalářská práce: 10–FP–KSS– 4008

Autor:

Anita DOČEKALOVÁ

Podpis:

.....

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Pejřimovská

Konzultant: Dr. Vendelín Lukačka

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
73	14	0	8	24	6 + 1 CD

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Anita Dočekalová
adresa: U Lesoparku 738, 357 31 Horní Slavkov
studijní obor (kombinace): Penitenciární péče
Název BP: **Hodnotová orientace odsouzených**
Název BP v angličtině: **Value Orientation of Prisoners**
Vedoucí práce: Mgr. Jitka Pejřimovská
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 1. 4. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): Anita Dočekalová

Datum: 4. 6. 2010

Podpis: Anita Dočekalová

Název BP: HODNOTOVÁ ORIENTACE ODSOUZENÝCH

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Pejřimovská

Podpis:

Cíl: Analyzovat hodnotovou orientaci odsouzených

Požadavky: Získávání dat, jejich zpracování a interpretace výsledků

Metody: Dotazníkové šetření

Literatura: JANOUŠEK, J. a kol. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

MIŇHOVÁ, Jana - PRUNNER, Pavel. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2. upr. vydání. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2000. ISBN 80-902627-9-1.

PEŠATOVÁ, Ilona. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-291-3.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1387-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

VEČEŘA, Miloš - URBANOVÁ, Martina. *Sociologie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-72-5.

Čestné prohlášení

Název práce: Hodnotová orientace odsouzených
Jméno a příjmení autora: Anita DOČEKALOVÁ
Osobní číslo: P08000168

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

Anita Dočekalová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Jitce Pejřimovské za vedení, vstřícnost a ochotu při konzultacích a rovněž konzultantu Dr. Vendelínu Lukačkovi za jeho neocenitelnou a nezištnou pomoc a čas, který mi věnoval.

Poděkování patří i rodinně za trpělivost a vytvoření klidných podmínek.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala hodnotovou orientací odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Horní Slavkov. Jejím cílem bylo zjistit, zda dochází po šesti měsících ve výkonu trestu odnětí svobody ke změnám hodnotové orientace odsouzených vlivem individuálních programů zacházení a realizovaných aktivit programu zacházení. Práci tvořily dvě základní oblasti. Jednalo se o teoretickou část, ve které bylo pomocí odborných zdrojů popsáno a objasněno základní pojmosloví, týkající se hodnotové orientace a problematiky výkonu trestu odnětí svobody. V praktické části byla metodou studia dokumentace vyhodnocena charakteristika zkoumaného vzorku. Prostřednictvím dotazníků bylo zjišťováno, zda během šestiměsíčního pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody došlo ke změnám hodnotové orientace odsouzených. Výsledky ukázaly, že ani jeden z uvedených předpokladů se nepotvrdil a k výrazným změnám hodnotové orientace respondentů během 6 měsíců pobytu ve výkonu trestu nedošlo. Zjištění vyústilo v navrhovaná opatření při zpracovávání programů zacházení odsouzených.

Klíčová slova: hodnotová orientace, hodnoty, odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, věznice, program zacházení.

Annotation

The thesis dealt with the value orientation of convicted persons in Prison Horní Slavkov. Its aim was to discover if the value orientation of convicted change after six months in prison by individual treatment programs and treatment program activities. The work consisted of two main parts. The theoretical part was described by expert sources. There was explained the basic terminology related to the value orientation and problems of imprisonment. The practical part evaluated characteristics of a sample by using a document study. The change of prisoners value orientation during six-month staying in prison was examined by questionnaires. The results showed that neither of these assumptions have been confirmed. It did not reach significant changes in value orientations of respondents within 6 months of staying in prison. The findings resulted in the proposed arrangements for handling prisoners of treatment programs.

Keywords: value orientation, value, convicted, imprisonment, prison treatment program.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 Hodnotová orientace	11
1.1 Hodnoty.....	13
1.2 Hodnotový systém.....	15
1.3 Hodnotová orientace odsouzených	16
1.4 Postoje	18
1.5 Potřeby	19
1.6 Logoterapie	20
1.6.1 Svoboda vůle	20
1.6.2 Vůle ke smyslu	21
1.6.3 Životní smysl.....	21
1.6.4 Existenciální frustrace	21
2 Kriminální chování.....	22
2.1 Teorie příčin vzniku kriminálního chování.....	23
2.1.1 Příčiny vzniku kriminálního chování	24
2.1.2 Vliv rodiny	26
2.1.3 Poruchy osobnosti	27
3 Výkon trestu odnětí svobody	29
3.1 Účel výkonu trestu odnětí svobody.....	30
3.2 Programy zacházení	30
3.3 Typy věznic	34
3.3.1 Věznice Horní Slavkov	34
PRAKTICKÁ ČÁST.....	36
4 Cíl praktické části.....	36
4.1 Výzkumná otázka.....	36
4.2 Charakteristika zkoumaného vzorku.....	36
4.3 Průběh průzkumu	41
4.4 Použité metody k průzkumu.....	42
4.5 Stanovení předpokladů.....	43
4.6 Výsledky průzkumu a jejich interpretace.....	43
4.6.1 Ověření předpokladu č. 1	57
4.6.2 Ověření předpokladu č. 2	58
4.6.3 Ověření předpokladu č. 3	59
4.7 Další poznatky získané z ověřování předpokladů.....	61
5 Shrnutí výsledků praktické části.....	64
ZÁVĚR.....	66
NÁVRHY OPATŘENÍ.....	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	73

ÚVOD

Předmětem předložené bakalářské práce je analyzovat hodnotovou orientaci vězňených osob a popsat problematiku výkonu trestu odnětí svobody.

Autorka práce zjišťovala, zda dochází k nějakým změnám v hodnotové orientaci odsouzených vlivem individuálních programů zacházení a realizovaných aktivit programů zacházení po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody.

Průzkum byl prováděn ve Věznici Horní Slavkov u 85 respondentů, jejichž počet se v průběhu šetření zúžil na 62. K tomuto zúžení došlo z důvodů přemístění či propuštění některých z respondentů a v několika případech i z důvodu velmi nekvalitního vyplnění dotazníků. Podrobnější údaje o počtech vyřazených respondentů jsou uvedeny v kapitole 4.2.

Pro ověření předpokladů byla pro předloženou bakalářskou práci zvolena metoda dotazníkového šetření. Byly použity dva nestandardizované dotazníky – dotazník „Hodnoty“ a dotazník „PIL“. Podrobněji jsou tyto dotazníky popsány v kapitole 4.4 bakalářské práce. První měření bylo provedeno s respondenty při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody, druhé měření bylo uskutečněno po šesti měsících pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou.

V teoretické části autorka pomocí literárních zdrojů popisuje a vysvětluje základní pojmy, které se tématu bakalářské práce týkají. V počátku nejprve objasňuje pojem hodnotová orientace a pojmy, které s hodnotovou orientací úzce souvisí, jako hodnoty, hodnotový systém. Konkrétněji se zastaví také u pojmu hodnotová orientace vězňených osob. Dále vysvětlí autorka pojmy jako postoje a potřeby, které také patří do problematiky hodnotové orientace. Dalšími pojmy, které bude autorka práce popisovat, jsou logoterapie, svoboda vůle, vůle ke smyslu, životní smysl a existenciální frustrace, jelikož se s nimi setkáme v dotazníku „PIL“.

V další kapitole se autorka práce zabývá kriminálním chováním a teoriemi, které vysvětlují možné příčiny vzniku delikventního chování ve společnosti. Uvede přehled příčin tohoto chování, jak je vidí někteří naši přední odborníci a krátce se zastaví u jedné z nich, a tou je dysfunkční rodina. Dále popíše poruchy osobnosti, které jsou diagnostikovány přibližně u 50 % vězňených osob.

Poté následuje kapitola, zabývající se výkonem trestu odnětí svobody a jeho účelem. Větší část je věnována zacházení s vězňenými osobami, konkrétně programům

zacházení, jež jsou základní formou cílevědomého a komplexního působení na vězně. Jsou zde uvedeny oblasti programu zacházení, vyplývající z norem výkonu trestu odnětí svobody a jednotlivé oblasti jsou podrobněji vyloženy. Představen je i personál věznice, který se na formulování a plnění tohoto programu podílí. Cílem každého programu zacházení je zmenšit problémovost vězněného, podněcovat k seberegulaci, rozvíjet pozitivní vlastnosti a umožnit bezproblémový návrat do občanského života. Pro lepší orientaci autorka ještě uvádí, jaké existují typy věznic v naší republice, do kterého typu se řadí Věznice Horní Slavkov a stručně tuto věznici popíše.

Praktickou část autorka zahájí uvedením údajů o věkovém rozpětí respondentů, druzích jejich trestné činnosti, míře jejich kriminogenní narušenosti a výchovném prostředí dotazovaných. Tato data byla získána studiem dokumentace.

Dále již následují výsledky dotazníkového šetření, zaměřeného na zjištění preferovaných hodnot respondentů a změny v hodnotové orientaci dotazovaných během šestiměsíčního pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody.

V závěru práce autorka navrhne opatření a doporučení pro výchovnou praxi při vytváření a realizaci programů zacházení s vězněnými osobami.

Práce je určena jednak pro čtenáře, kteří se dosud s problematikou výkonu trestu odnětí svobody nesetkali, ale pro i ty, kterým není tato oblast cizí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Hodnotová orientace

Hodnotová orientace se u každého člověka formuje zčásti individuálně a zčásti na základě už existujících hodnot skupin a jednotlivců, se kterými přichází během svého života do styku. Každý člověk je kromě své rodiny součástí mnoha dalších sociálních skupin.

Autorka uvádí několik definic hodnotové orientace dle Miňhové - Prunnera¹:

- *„Hodnotová orientace je subjektivním mechanismem řízení lidského chování a hodnotové orientace představují mravní a kulturní podstatu osobnosti, která vznikla interiorizací společenských hodnot.*
- *Hodnotové orientace společnosti vchází do osobnostní struktury jako interiorizované normy, hodnoty a ideály společnosti, ve které jedinec žije.*
- *Hodnotová orientace je tvořena hodnotami, které v individuálním vědomí osobnosti získaly subjektivní smysl. To znamená, že objektivní hodnoty se staly pro subjekt kritérii orientace na určité hodnoty (staly se hodnotovými orientacemi).*
- *Hodnotová orientace je společensko – historicky determinována a ve své podstatě tvoří „hodnotové kontinuum“, které vychází ze systému hodnot lidí dané společnosti, daných kulturně společenské – historických podmínek. V tomto smyslu přispívá ke společenské reprodukci.*
- *Hodnotová orientace člověka není tvořena jednou hodnotou, ale je tvořena celou škálou hodnot. U každého člověka v tomto souboru většinou nevystupuje jen jedna dominantní hodnota, ale spíše „užší soubor hodnot“, který určuje celkové zaměření osobnosti a promítá se do způsobu života. Tento soubor vytváří hodnotové systémy, které tvoří hodnotovou strukturu jedince. Hodnotová struktura se stává součástí struktury psychické variability daného individua.“*

V osobnostní struktuře člověka zaujímá hodnotová orientace důležité místo. Ovlivňuje celý život jedince a promítá se do oblasti vědomé regulace chování. Hodnoty

---

¹ MIŇHOVÁ, J. – PRUNNER, P. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2000, s. 80.

tvoří strukturu hodnotové orientace a představují pro každého člověka určitou osu vědomí zajišťující stabilitu osobnosti, posloupnost určitého druhu chování a činnosti, vyjádřenou v zaměřenosti potřeb a zájmů. Z tohoto pohledu vystupují hodnotové orientace jako významný faktor, podmiňující motivační činnosti. Hodnotová orientace je tak jedním z faktorů seberegulace a sebekorekce.

Hodnotové orientace směřují k životním cílům a prostředkům jejich dosažení, jsou ovlivněné podmínkami života každého konkrétního člověka. Hodnotová orientace je vnitřním regulátorem chování člověka. Její autoregulační funkce je chápána tak, že se podílí na regulaci chování a činnosti člověka v nejvýznamnějších situacích a sociálních aktivitách. Hodnotové orientace jsou významné pro osobnost v podobě norem, cílů a ideálů a subjektivními životními orientacemi v chování člověka. Významnost regulační funkce hodnotové orientace se uplatňuje v situacích, které jsou determinovány systémem kulturních, historických a morálních principů v dané společnosti.²

Kohoutek³ uvádí pět typů hodnotových orientací Sprangera:

- Teoretický - cílem je hledání pravdy, hodnotou je poznání.
- Ekonomický – cílem je sebezáchova, hodnotou je užitečnost.
- Estetický – cílem je hledání harmonie, hodnotou je krása.
- Sociální – cílem je konání dobra, hodnotou je láska.
- Politický – cílem je ovládání druhých, hodnotou je moc.

Podle Janouška⁴ je možné konstatovat, že hodnotová orientace každého člověka je závislá významně i na hodnotovém systému, který si v průběhu ontogeneze vytvořil. Z hodnotového systému vystupuje do popředí obsah hodnot a jejich zaměření, které je nejpřesvědčivějším indikátorem posouzení kvality hodnotové orientace každého jedince. Přitom rozhodujícím kritériem jsou platné společenské normy. Co je pro společnost užitečné a co jí škodí, je výchozím měřítkem posouzení pokrokovosti, resp. retardace hodnotové orientace každého člověka. Kromě obsahové stránky hodnotového systému je třeba v této souvislosti vzít v úvahu i „hloubku interiorizace“ hodnoty, resp. hodnotového systému. Vysoká míra souhlasu s osvojenou hodnotou,

---

² MIŇHOVÁ, J. – PRUNNER, P.. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2000, s. 73

³ KOHOUTEK podle PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 2007, s.

⁴ JANOUŠEK, J. a kol. *Sociální psychologie*. 1988, s. 81.

prezentující významnou společenskou normu, je v posuzování hodnotové orientace příznivější a jako taková musí být i společensky více oceňována.

1.1 Hodnoty

Hodnota je jedním ze základních a hojně frekventovaných pojmů celé řady vědních oborů, jako je psychologie, sociologie, filozofie, sociální psychologie, ekonomie a dalších. Její pojetí není zcela jednoznačné. Hodnoty orientují aktivity lidí, vytvářejí jejich vztah ke světu a k životu samotnému. Přijmout hodnotu znamená přisoudit význam, dát přednost nějakému stavu nebo činnosti.

Každý člověk přichází do styku s hodnotami nejprve během své socializace prostřednictvím primární rodiny. Tady se postupně a přirozeně seznamuje s jejich základními atributy. Později, v procesu svého psychického a sociálního vyzrání, poznává další sociální skupiny a setkává se s dalšími hodnotami.

*„Pojem **hodnota** je pochopitelně zcela odlišný z hlediska ekonomie, sociologie, psychologie či filozofie.*

*V rámci filozofie se na zkoumání podstaty hodnocení a hodnot orientuje zvláště **axiologie** (aksiá – cena, hodnota, logos – slovo, věda).*

- *Neopozitivismus popírá reálnou existenci hodnotových vlastností v objektu samém a tvrdí, že „dobro“ či „krásno“ jsou jen výrazem našeho subjektivního vztahu k předmětu nebo jevu, který hodnotíme.*
- *Idealisté naopak považují hodnotu za jakousi „nadpřirozenou podstatu“, přicházející ze světa mimo prostor a lidské zkušenosti.“⁵*

Existují různá členění hodnot, jedním z nich je dělení podle Maslowa⁶, který rozlišuje dva typy hodnot:

- Deficientní D-hodnoty
- Hodnoty bytí B-hodnoty

Uspokojováním metapotřeb se realizují hodnoty bytí, ke kterým patří krása, dobrota, hravost, pravda a soběstačnost. Pozoruhodnou B-hodnotou je „bez úsilí“, což

---

⁵ ČAČKA, O. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. 2002, s. 332.

⁶ MASLOW podle PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. 2004, s. 370.

je „lehkost, nepřítomnost námahy, snažení nebo náročnosti, milost, dokonalé, překrásné fungování“.

Hodnoty jsou určitým individuálním, kulturním nebo sociálním standardem, kterým jsou věci, události a jednání poměřovány a schvalovány. Jedná se o standard sdílený jedincem nebo sociálním útvarem (rodina, společnost). Z tohoto pohledu členíme hodnoty na:

- Individuální hodnoty – vztahují se k jednotlivci nebo jeho osobnostní struktuře.
- Skupinové hodnoty – vztahují se k sociálním skupinám (např. k rodině).
- Sociální hodnoty – ty se vztahují k širšímu lidskému společenství nebo určité společnosti (např. k náboženské společnosti nebo české společnosti).

Tyto výše uvedené roviny hodnotových systémů je třeba chápat ve vzájemné interakci.⁷

Otázce hodnot věnuje značnou pozornost V. E. Frankl⁸, který třídí hodnotové kategorie do tří okruhů:

- Tvůrčí hodnoty (aktivita, produktivita aj.) představující snahu něco umět, dělat a tvořit. Život se může stát smysluplný tím, že člověk vykoná čin, vytvoří dílo. Sama tvorba by však neměla být reflektována jako „prostředek“ k životní naplněnosti, ale jako štěstí a cíl sama o sobě – jediné tak mohou vznikat vrcholná díla. Příležitostí k objevování a uskutečňování takových hodnot je především práce.
- Zážitkové hodnoty, např. emocionalita, tedy něco prožít, někoho milovat. Život se může stát smysluplným, když člověk něco nebo někoho opravdově miluje. Vrcholnou příležitostí k objevování a uskutečňování takových hodnot je vztah lásky.
- Postojové hodnoty, např. hrdinský postoj, spočívající ve schopnosti nalézt nějaký smysl, stanovisko, postoj a vyrovnání se i za zcela beznadějně situace, např. tváří v tvář nezměnitelnému osudu. Dále mít něco, co po sobě člověk na světě zanechá, čím pak naplní smysl života a svého bytí vůbec. Mezi příležitostmi k nalézání a uskutečňování postojových hodnot je lidské

---

⁷ VEČEŘA, M. – URBANOVÁ, M. *Sociologie práva*. 2006, s. 130.

⁸ FRANKL podle ČAČKA, O. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. 2002, s. 344 - 345.

utrpení. Utrpení jako osudová danost získává smysl buď jako výzva k jeho odvrácení, kde je to možné, nebo jako příležitost k vzdorování těžkému osudu, vydržení, kde je to nezbytné.

Svět hodnot není zcela stabilní, proměňuje se v závislosti na změnách sociální skutečnosti a vývoji axiologické zkušenosti sociálních subjektů každodenního života. Sdílené hodnoty procházejí procesem neustálé změny a redefinování. Vzhledem k této dynamice hodnot lze v rámci hodnotového zaměření sociálních subjektů rozlišit:

- Aktuální žebříček hodnot – představuje aktuální hodnotové zaměření, zachovává si určitou stabilitu, reaguje pružněji na aktuální změny hodnotových preferencí ovlivněné nedostatečným uspokojováním potřeb nebo posunem v subjektivním ocenění potřeb.
- Dlouhodobou hodnotovou orientaci neboli hodnotový systém – vyjadřuje základní hodnotové ukotvení jedince, vykazuje značnou setrvačnost a spočívá v krystalizaci hodnot kolem jedné nebo několika ústředních hodnot. Představuje osobitý přístup jedince k vnějšímu světu, je relativně stabilní, konzistentní. Hodnotový systém představuje důležitou komponentu struktury osobnosti. Žebříček hodnot se promítá spíše do chování a hodnotový systém spíše do oblasti prožívání.⁹

Čačka¹⁰ uvádí, že ***“Hodnoty těsně souvisejí, avšak zároveň se také liší od potřeb, motivů, postojů, zájmů i ideálů.”***

Hodnotový systém a hodnotové orientace jsou uspořádané systémy různých druhů přesvědčení a postojů, které člověk zaujímá ve vztahu ke společnosti. Přes přesvědčení a postoje se hodnotová orientace i projevuje a je poznatelná.

1.2 Hodnotový systém

V souvislosti s hodnotami a hodnotovou orientací se objevuje i pojem hodnotový systém.

„Hodnotový systém v sobě odráží pořadí uznávaných hodnot, které má kontinuální podobu. V tomto pořadí se objevují určité hodnoty na prvních místech

---

⁹ VEČEŘA, M. – URBANOVÁ, M. *Sociologie práva*. 2006, s. 131 – 132.

¹⁰ ČAČKA, O. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. 2002, s. 335.

a samozřejmě i určité hodnoty na místech posledních. Hodnoty, které jsou v hodnotovém systému na místech nejvyšších, jsou hodnoty vysoké kvalitativní úrovně, nejvyšší významnosti, které i nejvýznamněji ovlivňují chování člověka. Tyto hodnoty se do chování člověka promítají častěji, rychleji a samozřejmě i výrazněji.“¹¹

Nejintenzivněji a nejrychleji se změny v hodnotových systémech projevují ve vážných a tragických situacích, se kterými se člověk v životě setkává. Patří sem například úmrtí blízké osoby, rozchod či rozvod partnerů, ale také nástup do výkonu trestu odnětí svobody. Do těchto vážných situací patří i revoluční převraty ve společnosti či válečné konflikty, ale také bohužel velmi aktuální živelné pohromy. Při všech těchto situacích může dojít k nějakým změnám v žebříčku hodnot, které hodnotový systém formují. Jedinci, který se s živelnou pohromou setkal, a přišel díky ní o majetek či dokonce o někoho blízkého, se žebříček hodnot zcela určitě výrazně změní.

1.3 Hodnotová orientace odsouzených

Pešatová¹² uvádí, že „*u sociálně patologických skupin je hodnotová orientace více či méně v rozporu s právními i morálními normami, hodnotová orientace má často výrazně odlišnou strukturu.*“

Podle Fišera¹³ „*hodnotová hierarchie vězňů si nejvíce cení hodnoty konzumního a sociálního charakteru, možnost sebeuplatnění, ani hodnoty morální nejsou důležité. Pokud bychom jednotlivé hodnoty seřadili podle jejich preference, za nejdůležitější je považováno zdraví, dále láska k ženě, svoboda, klid a spokojenost, láska k rodičům a peníze. Ve vztazích k blízkým lidem jde často více o idealizaci skutečnosti či o projev přání než o skutečné zázemí. S hodnotovou orientací souvisí i váha jednotlivých odměn a trestů, které jsou ve věznici užívány, i zde se projevila preference materiálních výhod a možnost návštěvy, resp. opuštění věznice, nejméně je ceněna pochvala (a stejně tak nejméně vadí důtka).*“

Autorka při svém šetření zjistila, že dotazovaní odsouzení rovněž upřednostňují hodnoty jako láska k rodičům, zdraví, láska k ženě, které uvádí Fišer v předcházejícím

---

¹¹ MIŇHOVÁ, J. – PRUNNER, P. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2000, s. 76.

¹² PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 2007, s. 37

¹³ FIŠER podle VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 823.

odstavci. Autorka se také domnívá, že se u odsouzených jedná spíše o idealizaci a projev přání (viz interpretace u grafu 5).

Nepřímou příčinou negativních jevů ve věznicích je specifický hodnotový systém velké části vězňů. U mnohých vězňů často dochází k postupné změně hodnotové orientace i hodnotové hierarchie (i když hodnotová hierarchie je právě často ke kriminálnímu chování přivedla), následované prvními příznaky kriminální infekce. Za určující hledisko je v penitenciárním prostředí považována sociální role a sociální status, který vězeň uvnitř vězeňské subkultury zaujímá.

Ve výkonu trestu bývají u vězněných jedinců pozitivně hodnoceny většinou tyto aspekty:

- Závažnost spáchaného trestného činu – značné prestiži se u vězňů těší pachatelé medializovaných případů, např. zdařilých loupeží, přepadení bank nebo aktéři přestřelek s policií.
- Vězeňská demografická a osobní historie vězně – zda vykonával trest v některém „pověstném vězení“ (Mírov, Valdice), v zahraničí, dále např. jedná-li se o známého útekáře, organizátora nebo účastníka vzpoury. Někdy sem patří i nájemní vrazi nebo podvodníci a jejich častá nekritická popularizace sdělovacími prostředky.
- Doba strávená ve výkonu trestu.
- Participace na formách organizovaného zločinu.
- Solventnost vězně.
- Schopnost opatřit zakázané a nedovolené věci.
- Schopnost či možnost ovlivnit rozhodování zaměstnanců VS (nezaměňovat s korupcí personálu).
- Vězni pozitivně hodnocené vnější znaky – např. vyvinuté svalstvo, ovládání bojových umění, tetování, schopnost zjednat si respekt násilím.
- Prestiž pracovního zařazení vězně – vysoce hodnoceni jsou vězni pracovně zařazení do vnitřních provozů věznic, např. kuchaři, údržbáři, uklízeči, skladníci.¹⁴

---

¹⁴ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. 2008, s.

1.4 Postoje

Postoje získáváme v průběhu celého života jednak v rodině, ve které vyrůstáme, a také od okolních jedinců, se kterými přicházíme do styku. Postoje jsou důležité pro náš společenský život, řídí naše chování, pomáhají nám orientovat se v sociálním okolí.

„Důležitým kritériem, které nám pomůže rozpoznat postoj, je jeho souvislost s hodnotami. Hodnoty jsou poměrně stálé osobní předpoklady, které leží v samém základu postojů. Týkají se obecných principů, jako například toho, co je morální nebo sociálně žádoucí. Protože osobní hodnoty a principy nám slouží jako standardy, podle nichž posuzujeme vlastní chování i chování ostatních, jsou s postoji úzce provázány. Postoje většinou přímo vycházejí ze základní hodnotové soustavy člověka.“¹⁵

Postoje mají tři složky:

- Kognitivní složka - tvoří ji myšlenky o objektu. Nejkritičtější jsou poznatky, týkající se hodnocení a zahrnující znaky žádoucí a nežádoucí.
- Citová složka – vztahuje se k emocím, spjatým s objektem, které se pociťujeme jako příjemné nebo nepříjemné.
- Tendence k jednání – znamená pohotovost k chování, spojená s postojem, která se projevuje jako směr k objektu nebo od něho.¹⁶

Postoje plní celou řadu psychologických funkcí. Různí lidé mohou zastávat tytéž postoje z různých příčin a člověk může zastávat určitý postoj z více než jednoho důvodu. Funkce, kterým postoj u svého nositele slouží, ovlivňují, jak dalece je tento postoj konzistentní s dalšími postoji tohoto člověka a jak snadné je lze změnit. Teoretici, kteří se postoji zabývají, popsali celou škálu funkcí, které mohou postoje plnit.

Jedná se například o tyto funkce:

- Instrumentální funkce postojů – tuto funkci mají postoje, které zastáváme z praktických nebo utilitárních důvodů. Vyjadřují zvláštní případy naší obecné touhy po dosažení úspěchu nebo odměny a přání vyhnout se trestu.

---

¹⁵ HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. 2003, s. 97.

¹⁶ HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. 1972, s. 199.

- Kognitivní funkce postojů – tuto funkci plní postoje, které nám pomáhají vytvářet názor na svět, vnášejí řád do rozličných informací, které musíme během života vstřebávat.
- Hodnotová funkce postojů – tuto funkci připisujeme postojům, které vyjadřují naše hodnoty nebo odrážejí naše sebepojetí
- Ego-obranná funkce postojů – je to funkce postojů, která nás chrání před úzkostí nebo ohrožením naší sebeúcty.
- Sociálně adjustační funkce postojů – tato funkce náleží postojům, které nám pomáhají k tomu, abychom se cítili součástí sociálního společenství.¹⁷

1.5 Potřeby

Základ hodnot je třeba hledat v lidských činnostech, které odpovídají potřebám a zájmům lidí. Hodnotou se určité vlastnosti věcí stávají jen v případě, že uspokojují nějakou lidskou potřebu. Podle instrumentalistického pojetí jsou hodnoty nástroji uspokojování potřeb. Člověk, aby byl úspěšný, musí si vytvořit takovou hierarchii hodnot, která vede k naplňování jeho životních cílů.

Známé je Maslowovo hierarchické uspořádání potřeb – od nejnižších (základních) k vývojově nejvyšším:

A. „Základní potřeby:

- a) *Fyziologické potřeby (uspokojení hladu, žízně, sexu),*
- b) *Potřeby bezpečí (vystupují v situacích vyvolávajících ztrátu pocitu jistoty, v situacích nebezpečí, ekonomického selhání),*

B. Psychologické potřeby:

- a) *Potřeby přináležitosti a lásky (být milován druhými, být akceptován a patřit někomu),*
- b) *Potřeby uznání (potřeba výkonu, kompetence, respektu, důvěry, získání souhlasu),*

C. Potřeby sebeaktualizace: potřeby realizovat své schopnosti (svůj duševní potenciál – „být tím, kým mohu být“), osobního růstu, zahrnující kognitivní a estetické potřeby (potřeby objevovat, tvořit, uspořádávat).“¹⁸

¹⁷ ATKINSONOVÁ, R. L. a kol. *Psychologie*. 1995, s. 731 – 733.

¹⁸ MASLOW podle NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 1998, s. 130.

J. C. Coleman¹⁹ uvádí pět základních lidských potřeb:

- utvoření obrazu o světě a vlastním místě v něm,
- potřeba jistoty,
- potřeba sociální závislosti a akceptovanosti,
- potřeba sebeúcty a vlastní hodnoty,
- potřeba lásky pozitivního vztahu k druhým.

Janoušek a kol.²⁰ konstatuje, že jednou z nejdůležitějších integrovaných potřeb je potřeba sociálního kontaktu, realizace snahy o sociální prestiž. Frustrace člověka v důsledku nedostatečného uspokojení této základní potřeby vede obvykle k preferenci potřeby náhradní, která například může souviset se snahou získávat materiální statky, a to někdy i prostřednictvím asociální činnosti. Je všeobecně známo, že u osob s protispolečenskou činností ve velké míře chybějí humanistické, lidské hodnoty, vyjadřující pozitivní vztahy a postoje k jiným lidem.

1.6 Logoterapie

Logoterapie představuje teorii osobnosti, jejímž ústředním pojmem je vůle ke smyslu. Nejvýznamnějším představitelem této teorie je V. E. Frankl.

1.6.1 Svoboda vůle

Frankl²¹ pokládá svobodu vůle za základní lidskou vlastnost, i když uplatnění této svobody může někdy vyžadovat značné úsilí. Dále věří, že individuální svoboda je také omezena intrapersonálními činiteli, které nazýval osudovostí. Jakožto fenomenolog zdůrazňoval význam našich přítomných vjemů, stejně tak si byl vědom i vlivu minulých událostí na naše současná rozhodnutí.

---

¹⁹ J. C. COLEMAN podle JANOUŠEK, J. a kol. *Sociální psychologie*. 1988, s. 78.

²⁰ JANOUŠEK, J. a kol. *Sociální psychologie*. 1988, s. 79.

²¹ FRANKL podle DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. 2003, s. 147.

1.6.2 *Vůle ke smyslu*

Frankl²² uvádí, že opomíjení fyziologických potřeb vede k tělesnému onemocnění a opomíjení psychologických potřeb je příčinou problémů emočních. Popisuje tři dimenze osobnosti: fyziologickou, psychologickou a noologickou (noickou). Protože noologická dimenze je stejně důležitá jako další dvě, opomíjení jejích potřeb působí problémy v samém jádru osobnosti. K uspokojení základních noických potřeb musí člověk uplatnit svou vůli ke smyslu. Vůle ke smyslu souvisí se svobodou člověka. Uplatňování vůle ke smyslu na noické úrovni není stejné jako působení základních instinktů na úrovni fyziologické. Základní pudy jsou vrozené, ale k morálnímu chování není člověk nikdy nucen, v každém takovém případě se pro morální jednání rozhoduje. Pravá vůle ke smyslu musí být výsledkem svobodných rozhodnutí, která lidé činí sami za sebe.

1.6.3 *Životní smysl*

Podle Frankla²³ „hledání smyslu v životě je hlavní odpovědností každého člověka. Smysl nelze do situace uměle vložit. Je již přítomen v každé situaci, s níž se jedinec setkává, a je třeba jej v této situaci objevit. Životní smysl není abstraktní, nýbrž tak **konkrétní** a jedinečný, jako sama situace.“

1.6.4 *Existenciální frustrace*

Pokud nemá člověk vytvořen správný hodnotový systém, mnohdy ztrácí smysl života a může prožívat existenciální frustraci.

O existenciální frustraci se hovoří tehdy, když člověk má pochybnosti o smyslu své existence, dosavadní smysl ztratil své odůvodnění a člověk neví, co si počít dál nebo pochybuje o smyslu života vůbec. Existenciální frustrace se nepovažuje sama o sobě za nemoc, je to spíše výstražné znamení, stav nouze, který člověka „nabádá“ žít svůj život smysluplněji a zaměřit se v něm spíš na otázku bytí než na stránku materiální.

---

²² FRANKL podle DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. 2003, s. 147 – 148.

²³ FRANKL podle DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. 2003, s. 148.

Podle Frankla lidé, kteří ve svém životě postrádají smysl, trpí tzv. existenciálním vakuem (prázdnotou). Toto existenciální vakuum je příčinou velkého počtu sebevražd, zvláště mezi zjevně úspěšnými a zámožnými lidmi. Výzkum sebevražedných pokusů mezi univerzitními studenty odhalil, že příčinou sebevražedného jednání byl u 85 % těchto studentů pocit ztráty smyslu bytí. Nejdůležitější je však skutečnost, že 93 % těchto studentů trpících zjevným nedostatkem smyslu v životě, se aktivně společensky angažovalo, dobře studovalo a mělo dobré vztahy se svými rodinami. Fenoménu existenciálního vakuu je blízká nedělní neuróza. Podle Frankla působí rutinní práce v zaměstnání tak, že lidé zapomínají na svou vnitřní prázdnotu. Ve volném čase a zvláště o víkendech je však účinek existenciální prázdnoty zasáhne naplno, protože mají čas uvažovat o svém životě. Frankl je přesvědčen, že tolik rozšířené jevy jako alkoholismus a delikvence mládeže by byly nepochopitelné, pokud bychom nevěděli o existenciálním vakuu, které je jejich základem.²⁴

2 Kriminální chování

Kriminalita je v současné době v naší společnosti daleko vyšší, než tomu bylo v období tzv. socialismu, protože život každého občana byl pod maximálním dohledem. Každý občan měl povinnost pracovat, povinnost hlásit změnu pobytu, o aktivity občanů se zajímala monopolní politická strana a s ní úzce spolupracující tajná i veřejná bezpečnost. Záhy po listopadové revoluci v roce 1989 byla prezidentem republiky vyhlášena rozsáhlá amnestie, která byla kritizována už brzy poté. Kriminalita začala v naší společnosti narůstat a blížit se hodnotám, které jsme znali jen ze statistik některých západních států.

Každá společnost má stanovená pravidla, kterými reguluje chování svých členů, aby jejich soužití bylo alespoň přijatelné. Tato společnost má vlastní právní normy a nepsaný morální řád, jejichž dodržování je různými způsoby vynucováno, slouží k tomu pozitivní podněty i tresty. Do kriminálního chování řadíme aktivity, které porušují právní normy. Nejde však už jen o přestupky proti nepsaným pravidlům společenského soužití, ale o závažnější činy, které jsou vymezeny trestním zákoníkem. Kriminální chování je posuzováno jako nepřijatelné, jelikož vede k újmě nebo strádání lidí, kteří se stali obětí, a je přesně určeným způsobem sankcionováno. Společnost tak

---

²⁴ FRANKL podle DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. 2003, s. 151 – 152.

trestá ty, kdo by mohli ohrozit její stabilitu. V každém společenství existují jedinci, kteří porušují právní normy, a nelze předpokládat, že by nějakým systémem mohla trestná činnost zcela vymizet. Trestná činnost je poměrně jasně definovanou odchylkou od společností stanovené sociální normy. Pachatelé trestných činů neplní základní požadavky a očekávání společnosti. Většina z nich nemá náhled na nevhodnost svého chování a nemá proto potřebu snažit se o nápravu. Kriminální chování je v současné společnosti ze sociálněadaptačního hlediska neúčinné, nevede k pozitivnímu efektu, možná jen ke krátkodobému. Asociálně jednajících jedinců, kteří dosáhli nějakého úspěchu, je mnohem méně než recidivistů vyloučených ze společnosti, i když nelze říci, že vůbec neexistují.²⁵

2.1 Teorie příčin vzniku kriminálního chování

Teorií, které se pokoušejí vysvětlit příčiny vzniku kriminálního chování, existuje mnoho a vycházejí z různých hledisek.

Netík a Netíková²⁶ uvádí nejznámější teorie:

- Tzv. teorie „rozeného zločince“, která zdůrazňovala genetické dispozice ke kriminálnímu chování. Jejím autorem je Cesare Lombroso, který tvrdil, že zločincem se člověk nestává, ale rodí.
- Teorie H. H. Goddarda, který tvrdil, že příčinou kriminálního chování je mentální defekt neboli porucha inteligence.
- Teorie, které počítaly s vlivem učení, představitelem je anglický psycholog Eysenck. Označil delikventa jako extravertovaného neurotika, jehož extraverze je odpovědná za nedostatečnou socializaci vlivem deficitního sociálního učení.
- Teorie sebekontroly, jejímž představitelem je Travis a Gottfredson, považuje za nejvýznamnější předpoklad k asociálnímu jednání neschopnost sebeovládání. Trestný čin lze z tohoto hlediska chápat jako snadný a rychlý způsob uspokojení potřeb. Nízká úroveň sebekontroly je také chápána jako důsledek narušené socializace.

---

²⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 805 – 806.

²⁶ NETÍK, NETÍKOVÁ podle VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 806.

Vágnerová²⁷ popisuje další dvě teorie:

- Walterse a Whita, podle které je hlavní příčinou kriminálního chování odlišné uvažování. Vytvořili model kognitivního stylu typického pro recidivisty, kde zdůrazňují iracionální prvky v jejich uvažování, jeho emoční ovlivnění a působení silných obranných mechanismů, které jim znemožňují přiměřené hodnocení situace a poučení ze zkušenosti.
- Cloningerova trojdimenzionální teorie osobnosti, podle které by pachatelé trestné činnosti byli pravděpodobně lidé s následujícími charakteristikami:
  - Člověk, kterému je lhostejné, jakým způsobem jej okolí hodnotí. Je pro něj důležitý jen jeho názor a vlastní uspokojení.
  - Mívá zvýšenou potřebu silných zážitků, páčání trestné činnosti je pro něj vzrušující.
  - Nereaguje na nebezpečí, nepocituje strach ani v situacích, kdy by to bylo účelné.

2.1.1 Příčiny vzniku kriminálního chování

„Etiologie delikventního chování je multifaktoriální, je výsledkem interakce mezi komplexem vnějších vlivů a vlastností jedince. Konkrétní trestný čin je vždycky třeba chápat jako aktuální souhru vnitřních faktorů a vnějších okolností. V krajním případě může být určující jen jeden z uvedených faktorů. Člověk se může ocitnout v kritické situaci, kdy vnější faktory do značné míry ovlivní jeho reakci. Například dlouhodobě týraná žena zabije v afektu svého muže-agresora.“²⁸

Na vzniku kriminálního chování mají velký vliv vrozené dispozice a prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá. Spouštěčem kriminálního chování pak mohou být situační faktory.

Z psychologického hlediska jsou podle Čírtkové²⁹ zdroji kriminální jednání:

- Kriminalita jako důsledek impulzivního životního stylu – pokud dítě vyrůstá v prostředí nedostatečné náklonnosti, pozornosti a nedůsledné výchovy rodičů, neosvojí si tradiční hodnoty a návyky sebekontroly. Často jsou to

---

²⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 807.

²⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 808.

²⁹ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. 2000, s. 165 – 168.

rodiny příliš velké nebo rozpadlé, sociálně slabé, rodiče nejsou právě nejlepšími výchovnými vzory a produktem bývá impulzivní jedinec.

- Kriminalita jako instrumentální chování – znamená to, že kriminální jednání je účelové a slouží jako prostředek k dosažení privátního žádoucího cíle. Uplatňuje se v situaci, kdy jedinec nemůže dosáhnout vytouženého cíle poctivým způsobem, a tak nastupuje pokušení získat vytoužené nečestným neboli kriminálním jednáním. S instrumentální kriminalitou se setkáváme i u jedinců vzdělaných, s dobrým sociálním postavením, pocházejících ze zdravého rodinného prostředí.
- Kriminalita jako důsledek přizpůsobení se skupině – jde o kriminální chování, které vyplývá ze sociálního tlaku členské skupiny a je podněcováno obavami či strachem jedince z nepříjemných důsledků v případě, že by odmítl vyhovět.
- Kriminalita jako důsledek neadekvátních strategií při zvládání stresu – k takovýmto trestným činům dochází u jedinců, kteří nejsou schopni zvládnout danou situaci anebo vyřešit svůj osobní problém. Prožívají situaci jako stresovou, cítí se frustrováni a neví, jak dál postupovat, protože se to z různých důvodů v předcházejícím vývoji nenaučili. Nejčastěji se jedná o situace a problémy vztahové, tedy oblast mezilidských vztahů.

Fischer³⁰ uvádí biologické a sociální faktory, které zvyšují pravděpodobnost kriminálního chování.

Biologické faktory:

- Pohlaví – muži se dopouštějí kriminálního jednání častěji než ženy. Důvodem je větší význam bezohledného chování pro seberealizaci u mužů, zatímco ženy vyznávají jiné vzorce chování. Dále je to dáno mužským pohlavním hormonem testosteronem.
- Věk – je statisticky dokázáno, že téměř 90 % vězeňské populace tvoří muži ve věku do 26 let.
- Vrozené dispozice na bázi temperamentových složek osobnosti. Je známo, že tendence k delikventnímu jednání mají jedinci zvýšeně dráždiví, mají vyšší impulzivitu a nižší míru frustrační tolerance.

---

³⁰ FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. 2006, s. 22 – 30.

- Úroveň mentálních schopností – kriminálního jednání se obecně dopouštějí jedinci s nižšími rozumovými schopnostmi.

Sociální faktory:

- Z hlediska orientační rodiny jsou to anomální osobnosti rodičů, afunkce až dysfunkce rodiny, neúplnost rodiny, náhradní výchova, problematika týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Dalším faktorem je i ztráta rodiny prokreační, ve které jedinec v bezpečném prostředí plní stanovené role, uspokojuje své potřeby, včetně potřeb sounáležitosti, lásky a seberealizace. Rodina je nezbytným základním kamenem osobnosti člověka.
- Vliv spoluvrstevnických skupin a part. V partě dochází k uspokojování potřeb sounáležitosti a seberealizace, ke kterému v rodině i normálním školním prostředí nedochází. Příslušnost ke skupině s asociálními anebo antisociálními vzorci chování značným způsobem zvyšuje riziko identifikace jedince s těmito nežádoucími způsoby chování.
- Dosažená úroveň vzdělání a s ní související postavení ve společnosti. Pachatelé kriminálního chování dosahují obecně nižší úrovně vzdělání.
- Negativní vztah k pracovním návykům a z toho vyplývající dlouhodobá nezaměstnanost.
- Ve větších městech je zaznamenána vyšší kriminalita, důvodem je vyšší anonymita a často nedostatečná sociální kontrola.

2.1.2 Vliv rodiny

Rodina je významná sociální skupina, která plní řadu biologických, ekonomických, sociálních i psychologických funkcí. Svým členům poskytuje nezbytné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat jinde. Každý jedinec tu má určité role, v rámci těchto rolí se mezi jednotlivými členy rodiny vytvářejí vztahy, pro které je charakteristické určité chování.

Podle Vágnerové³¹ „každá rodina má svůj hodnotový systém, jenž ovlivňuje chování svých členů a vede k přednostní volbě některých strategií zvládání problémů. Pokud je rodina v nějakém směru dysfunkční, některé důležité potřeby těchto lidí

---

³¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 589.

zůstanou neuspokojeny a rodina se pro ně stane spíše zdrojem zátěže. Pokud jde o dítě, jehož osobnost se teprve rozvíjí, mohou mu v důsledku narušení rodinných funkcí určité významné zkušenosti chybět nebo jeho další vývoj může být deformován různými negativními vlivy.“

Rodina je tradičně považována za hlavního činitele, který svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování. Vliv rodinného prostředí může být pozitivní, ale i negativní. Narušené rodinné prostředí může signalizovat poruchy hodnotových orientací a morálního profilu u dětí a mládeže.³²

Autorka došla ve své práci k překvapivému zjištění, že téměř polovina (47 %) kriminálně narušených jedinců z celkového vzorku respondentů pochází z úplné rodiny (viz graf 14).

2.1.3 Poruchy osobnosti

Z výše uvedeného vyplývá, že mezi biologické faktory, které zvyšují pravděpodobnost kriminálního chování, konkrétně vrozené dispozice, patří poruchy osobnosti.

Němec³³ uvádí, že *„mezi opakovaně vězněnými je vysoké procento lidí s poruchou osobnosti, jejichž chování se i v těchto podmínkách mění jen nepatrně, pouze v míře, jaká je v rámci přizpůsobení nezbytná. Základním znakem těchto lidí je jejich omezená citlivost na požadavky jakéhokoli prostředí, neschopnost adekvátní adaptace. Tato vlastnost je přivádí i ke kriminálnímu chování. Lidé s poruchou osobnosti bývají egocentričtí, mají silnou potřebu aktuálního uspokojení a nedovedou snášet frustraci. To se projevuje nátlakem na vězeňský personál a jeho vydíráním nebo bezohledností ke spoluvězňům.“*

Přehled poruch osobnosti je uveden v 10. revizi Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN - 10).

Ve věznicích jsou poruchy osobnosti přítomny přibližně u 50 % odsouzených. Autorka práce uvede níže nejčastěji diagnostikované formy specifických poruch osobnosti u delikventů a stručně je popíše:

---

³² PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 2007, s. 223

³³ NĚMEC podle VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 821.

Paranoidní osobnost (F60.0)

Je charakterizována nadměrnou citlivostí na nezdary, domnělé urážky, na které nikdy nezapomíná. Tito lidé jsou podezřívaví, vztahovační, dokážou trvale bojovat za svá údajná práva bez ohledu na skutečnou situaci, mají sklon k patologické žárlivosti. Své osobě přikládají velký význam, zaobírají se různými spiknutími kolem nich a proti nim.

Dissociální osobnost (F60.2)

Také nazývaná antisociální, psychopatická. Tito lidé jsou nápadní rozporem mezi jejich chováním a uznávanými společenskými normami, které naprosto odmítají. Mají absolutní nezájem o city druhých a neschopnost empatie. Nedokážou udržet trvalý vztah, mají velmi nízkou toleranci frustrace a nízký práh pro výbuchy agresivity a násilí. Neprožívají pocity viny, mají sklon obviňovat druhé a své konfliktní jednání omlouvají, racionalizují. Obvykle od dětství lžou, kradou, bijí mladší a slabší, toulají se.

Emočně nestálá osobnost (F60.3)

U těchto povah je zřetelná tendence jednat impulzivně bez ohledu na následky takového jednání. Nálada těchto jedinců bývá nestálá, často se mění. Tato porucha se dále dělí na 2 subtypy – impulzivní a hraniční. Pro impulzivní osobnost je typická neschopnost ovládat svou emocionalitu, což vede k častým výbuchům násilí, zvláště když je jejich impulzivita jinými kritizována. Hraniční osobnost je též emočně nestálá, jejich sebeuvědomování a zájmy jsou nejasné, nestálé. Často prožívají intenzivní, ale krátkodobé citové vztahy, což vede k emočním krizím. Rovněž jsou u nich časté sebevražedné pokusy.³⁴

Obecně lze delikventní populaci – tedy většinu vězněných osob - rozdělit do těchto typů:

- Socializovaný typ – je nejméně zasažen asociálním chováním, jeho osobnost nejeví známky výraznější poruchovosti.
- Neurotický typ – jeho kriminální chování řeší nějaký intrapsychický konflikt, jehož povaha není většinou uvědomována.
- Nesocializovaný typ – jinak defektně socializovaný – v psychopatologii se označuje jako psychopatický, chybějí mu útlumové mechanismy blokující sociálně nežádoucí chování.
- Mentálně nedostačivý typ – jedná se zejména o jedince se sníženou inteligencí.

---

³⁴ ZVOLSKÝ, P. a kol. *Speciální psychiatrie*. 1996, s. 141 – 143.

- Deviantně socializovaný typ – jedná se o jedince, který si dobře osvojil sociální normy skupiny, ke které patří, ale tyto normy jsou v rozporu s normami společnosti.
- Psychotický typ – typ s masivní psychickou poruchou – nebývá trestně odpovědný.³⁵

Adlerová a kol.³⁶ uvádí statisticky významné rozdíly mezi vězněnými a nevězněnými lidmi v následujících znacích. Vězni:

- mají sníženou sebekontrolu,
- mají nižší toleranci k chování jiných lidí,
- mají nižší odpovědnost za svoje chování,
- mají vyšší impulzivitu,
- jsou méně přátelští,
- jsou méně zralí,
- častěji mají pocit nadřazenosti,
- jsou více zaměřeni na sebe.

3 Výkon trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody upravuje zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody.

Dále jsou odsouzení povinni podrobit se vnitřnímu řádu věznice, který určuje mimo jiné druh a obsah činností, které jsou pro jednotlivé skupiny odsouzených povinné nebo dobrovolné. Konkrétní činnosti jsou pak stanoveny v programu zacházení.

---

³⁵ NETÍK, K. a kol. *Psychologie v právu*. 1997, s. 8

³⁶ ADLEROVÁ a kol. podle MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 2003, s. 31.

3.1 Účel výkonu trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody má dvojí účel:

- Ochrana společnosti před omezováním práv jiných lidí kriminálním chováním těchto jedinců.
- Změna chování delikventa a jeho odrazení od další kriminální činnosti. Tohoto cíle se dosahuje mnohem hůř. U socializovaných jedinců stačí pouhá hrozba sankcí spojená s pocity viny a hanby. U recidivistů jsou běžné tresty zcela neúčinné, protože jsou na tento způsob života adaptováni a chybí jim motivace ke změně vlastního chování. Trest může plnit účel u jedinců, kteří se provinili poprvé.³⁷

*„Vězeňství je součástí sociálního systému zacházení s kriminální populací, neboť v rámci penitenciárního působení vytváří podmínky k obnovení těch vlastností, sociálních dovedností a hodnot vězněného, které mohou být základem jeho integrace do společnosti po propuštění z výkonu trestu. To vyplývá z formulovaného účelu trestu, jímž je příprava jedince na život na svobodě jako občana, který bude schopen vést řádný život.“*³⁸

3.2 Programy zacházení

Černíková³⁹ uvádí, že „v *procesu zacházení s vězněnými prostřednictvím realizace programů zacházení se naplňuje výchovná funkce trestu.*“

Program zacházení je stanoven věznicí pro každého odsouzeného k dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody jako primární formy cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného.

Podstatnou podmínkou účinného zacházení s odsouzenými je kvalitní a pečlivá příprava této činnosti. Nejdříve je nutné zmapovat výchozí terén, tj. bio-psycho-socio-duchovní stav, ve kterém je každý odsouzený v době svého nástupu do výkonu trestu

---

³⁷ VÁGNEROVÁ, M.. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 817.

³⁸ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. 2008, s. 71.

³⁹ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. 2008, s.

odnětí svobody. Děje se tak v týmové spolupráci lékaře, psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka, případně i duchovního.⁴⁰

„Programy zacházení s odsouzenými – nový zákon o výkonu trestu hovoří o programech zacházení s odsouzenými místo dřívějších resocializačních programů. Program zacházení se stanoví pro každého odsouzeného. Program zacházení se chápe jako základní forma cílevědomého komplexního působení na odsouzeného, který má trest delší než tři měsíce. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr. Na programu zacházení se podílejí vychovatelé a specialisté. Garantem programu je speciální pedagog.“⁴¹

Dle § 36 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, věznice nabídne odsouzenému výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale jeho částí. Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby ve svém formativním důsledku byly rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované.

Programy zacházení s odsouzenými se člení na:

- a) Pracovní aktivity,
- b) Vzdělávací aktivity,
- c) Speciální výchovné aktivity,
- d) Zájmové aktivity,
- e) Oblast utváření vnějších vztahů.

Pracovními aktivitami programu zacházení jsou:

- a) Zaměstnávání,
- b) Práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice,

---

⁴⁰ HÁLA, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství, 2005, s. 122.

⁴¹ MAŘÁDEK, V. Vězeňství, 2005, s. 76.

- c) Pracovní terapie, vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním.

Vzdělávacími aktivitami programu zacházení jsou:

- a) Vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm,
- b) Vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu,
- c) Vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.

Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení, vedená kompetentními zaměstnanci, zejména:

- a) Terapeutický – sociální výcvik, psychoterapie atd.,
- b) Sociálně právní poradenství,
- c) Trénink zvládání vlastní agresivity.

Zájmovými aktivitami programu zacházení jsou různé formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.

Při nabídce alternativ programu zacházení je věznice povinna využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, vyžadujících aktivní přístup odsouzených a obsahujících prvky sebeobsluhy. Programy zacházení s odsouzenými schvaluje ředitel věznice nebo jeho zástupce.⁴²

Do oblasti utváření vnějších vztahů by autorka práce zařadila udržování kontaktů s blízkými osobami formou korespondence a návštěv, v případě potřeby kontakty s institucemi, zajišťujícími bydlení a práci po výkonu trestu odnětí svobody.

Program zacházení se dle Černíkové⁴³ zaměřuje:

- *„Na pozitivní rozvoj schopností a možností vězněného, které jsou předpokladem pro změnu sebehodnocení, pro reálnější, případně pozitivnější sebepojetí, sebeúctu. Program zacházení je příležitostí k rozvoji individuálních schopností prosociálně zaměřených,*

---

⁴² Vyhláška MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

⁴³ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. 2008, s.

- *Na zjištěné potřeby, problémy vězněného, které souvisejí s kriminálními faktory spáchané trestné činnosti, na rizika recidivy trestné činnosti či rizika narušení bezpečnosti věznic. Toto zaměření je cílené a vede k výběru aktivit, které se těmito problémy zabývají – např. programy speciálně-výchovné – problém s užíváním drog – ambulantní léčení. Cílem je zmírnit problémovost vězněného a podněcovat k seberegulaci, která může vyplývat z rozvoje pozitivních vlastností vězněného,*
- *Na zájmovou a preferenční oblast aktivit vězněného, prostřednictvím kterých může dojít k navázání příznivějšího kontaktu pro výchovné působení personálu.“*

Cíle programů zacházení s pachateli, které jsou zaměřené na osobnost jedinců, jsou nejlépe dosažitelné v případě orientace na specifické problémy spojené s jejich chováním. Jedná se o problémy, které vyvrcholily v době spáchání trestného činu nebo o problémy, které jsou důsledkem zkušeností získaných během pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Ve věznicích pracují týmy pracovníků (dozorci, pedagogové, psychologové, vychovatelé), které mají za cíl dosáhnout jednotnější a komplexnější výchovné působení na odsouzené, a tím i zlepšení účinnosti výchovné funkce.⁴⁴

Programy zacházení jsou v naší republice formálně celostátně sjednocené. Přesto se mohou v jednotlivých věznicích poněkud odlišovat a vyznačovat osobitou pečeti svých zpracovatelů, zejména speciálních pedagogů.

Podle Čírtkové a Červinky⁴⁵ směřují všechny jmenované programy k jednotnému a jedinému cíli. Tím je příprava odsouzených na život na svobodě. Ve svém celku by vyjmenované programy měly přispívat ke změnám osobnosti odsouzených, zaručujícím jejich reintegraci do společnosti. Zjednodušeně řečeno by v konečném efektu měly navodit změnu individuálních měřítek posuzování, zejména kognitivních vzorců, např. v následujících ohledech:

- Postoj k práci jako součást důležitých charakterových vlastností.
- Volní vlastnosti – dříve než se dostaví příjemné výsledky, je nutné vložit vlastní úsilí.

---

⁴⁴ ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. 2008, s. 153 – 154.

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ L. – ČERVINKA, F. *Forenzní psychologie*. 1994, s. 144 – 145.

- Koncepce osobní autonomie – jedinec může určovat svůj osud ve světě, který má určitý řád a pravidla.
- Sebepojetí, obraz sebe sama, individuální odpovědnost za jednání – jedinec si volí způsoby chování, za svou volbu nese odpovědnost.

Plnění programu zacházení se ve věznici s ostrahou vyhodnocuje jednou za tři měsíce. Pokud odsouzený po delší dobu program zacházení plní ve všech bodech a je kázeňsky odměňován, má velkou šanci na přeřazení do věznice mírnějšího typu či podmíněné propuštění z výkonu trestu, o kterém rozhoduje soud.

3.3 Typy věznic

Podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti se rozdělují věznice do čtyř typů:

- věznice s dohledem,
- věznice s dozorem,
- věznice s ostrahou, kam je zařazena Věznice Horní Slavkov,
- věznice se zvýšenou ostrahou.

Do věznice s ostrahou jsou zařazováni odsouzení, kterým byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatelé, kteří byli odsouzeni pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyli zařazeni do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem.⁴⁶

3.3.1 Věznice Horní Slavkov

Věznice Horní Slavkov, kde byl prováděn průzkum hodnotové orientace odsouzených, je zařazena mezi věznice s ostrahou.

Do věznice s ostrahou v Horním Slavkově jsou umísťováni odsouzení muži, kteří se dopustili závažné trestné činnosti a recidivující odsouzení, zařazení k výkonu trestu odnětí svobody do věznice s ostrahou s délkou do 15 let.

---

⁴⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In *Úplné znění: trestní předpisy*. 2010, s. 25

Ve věznici jsou vybudována oddělení pro výkon trestu s ostrahou, specializované oddělení pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování a oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Cíl praktické části

Cílem této práce je analyzovat hodnotovou orientaci odsouzených a popsat problematiku výkonu trestu odnětí svobody.

4.1 Výzkumná otázka

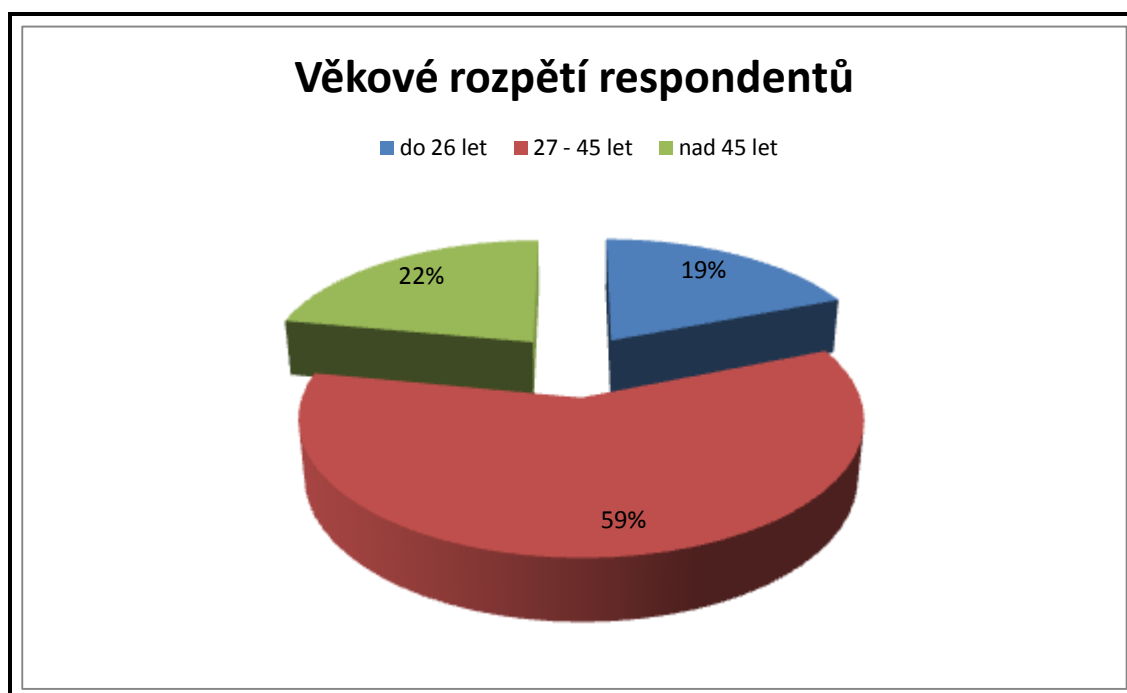
Průzkum má za úkol zjistit, zda dochází po šesti měsících ve výkonu trestu odnětí svobody ke změnám hodnotové orientace odsouzených vlivem stanovených individuálních programů zacházení a realizovaných aktivit programů zacházení. K šetření předpokladů, které rozpracovávají výzkumnou otázku, bylo použito dotazníků, používaných u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

4.2 Charakteristika zkoumaného vzorku

Zkoumaným vzorkem byli odsouzení muži, kteří vykonávají trest odnětí svobody ve Věznici Horní Slavkov.

Prvního měření v měsíci březnu 2010 se zúčastnilo 85 respondentů – odsouzených při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Po půl roce, tzn. v měsíci září 2010, byly dotazníky předloženy k vyplnění stejným odsouzeným, avšak již pouze 62 respondentům. K tomuto poklesu došlo ve čtrnácti případech z důvodu přemístění odsouzených do jiné věznice, ve třech případech z důvodu ukončení výkonu trestu odnětí svobody. Šest dotazníků muselo být vyřazeno pro nesprávné vyplnění, které spočívalo v mechanickém zaškrtování odpovědí. To mohlo být způsobeno sníženým intelektem respondentů či neochotou vyplňování.

Na grafu 1 je znázorněno věkové rozpětí zkoumaného vzorku.

Graf 1: Věkové rozpětí respondentů

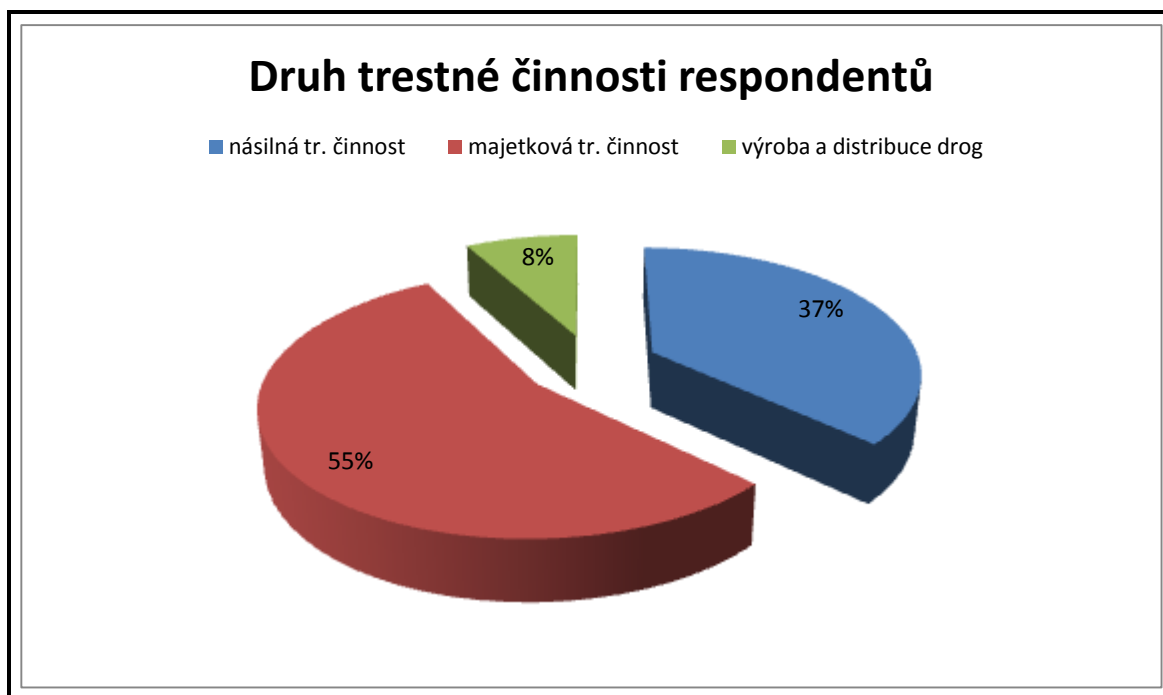
Tabulka 1- Legenda ke grafu 1

Věkové rozpětí	do 26 let	27 – 45 let	nad 45 let
Počet respondentů	11	37	14
Počet respondentů v %	19	59	22

Interpretace ke grafu 1:

Mladí dospělí do 26 let tvoří jen 19 % (11 osob) z celkového počtu respondentů. Naprostou většinu (81 % = 51 osob) respondentů představují dospělí jedinci s určitými životními zkušenostmi. Na odsouzené vykonávající trest odnětí svobody je potřebné zákonnými prostředky působit a usilovat o jejich výchovné vedení k tomu, aby vedli řádný život občana - bez rozdílu věku, charakteru spáchané trestné činnosti, kriminogenní zatíženosti a délky uloženého trestu. Výchovné vedení vyžaduje zohlednění psychosociální zátěže odsouzených, jejich rodinného zázemí a jejich výhledů či plánů po propuštění z výkonu trestu. Proto je vhodné zohlednit diferencované výchovné vedení.

Na následující straně vyjadřuje graf 2 druh trestné činnosti respondentů.

Graf 2: Druh trestné činnosti respondentů

Tabulka 2- Legenda ke grafu 2

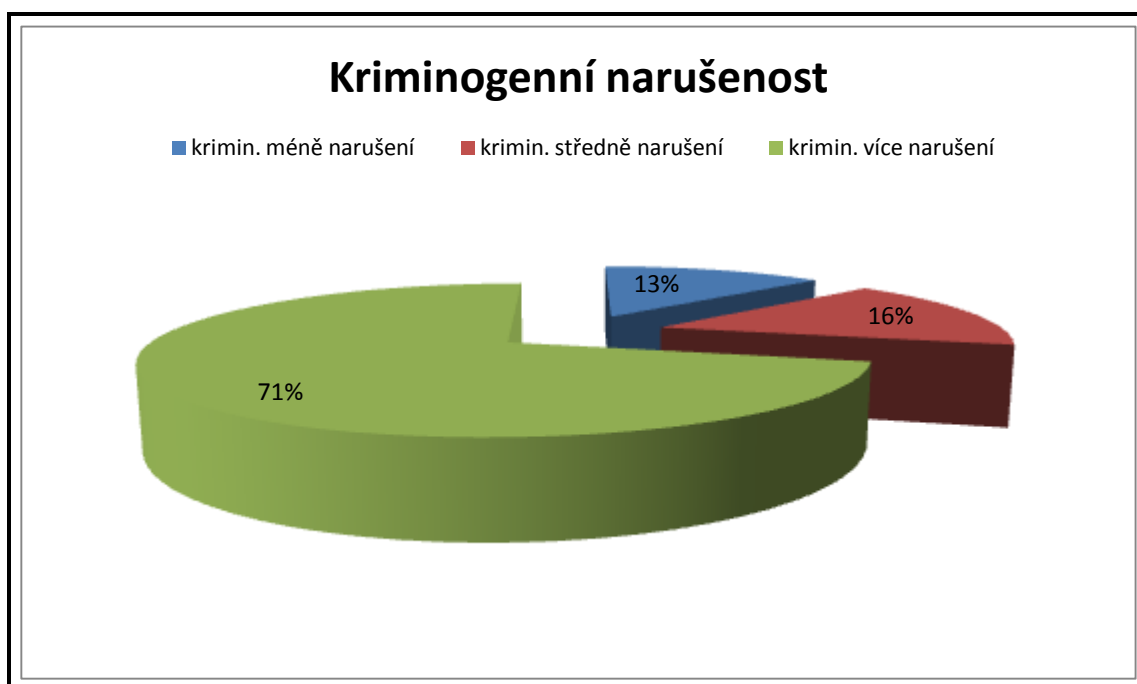
Trestná činnost	násilná	majetková	drogy
Počet respondentů	23	34	5
Počet respondentů v %	37	55	8

Interpretace ke grafu 2:

Nadpoloviční většina, tj. 55 % respondentů (34 osob) vykonává trest odnětí svobody za majetkovou trestnou činnost, zejména různé krádeže, podvody (např. půjčky s uvedením nepravdivých údajů o zaměstnání, výdělku, apod.), 37 % respondentů (23 osob) se dopustilo násilné trestné činnosti (zejména loupežného přepadení) a u 8 % dotazovaných (5 osob) je výkon trestu odnětí svobody spojen s výrobou a distribucí drog.

Bez ohledu na charakter spáchané trestné činnosti lze konstatovat, že jejich kriminální selhání bylo podmíněno kromě jiného i nepostačivostí v morálně-volních vlastnostech, v nichž nezastupitelné místo zastává jejich hodnotový systém. Tzn., že v něm nemají v dostatečné míře a významnosti zakotveny společensky žádoucí hodnoty jako je nedotknutelnost cizího majetku, nepoškozování a neubližování jiným lidem. Tato skutečnost je obzvláště zásadní u pachatelů násilné trestné činnosti.

Na grafu 3 jsou respondenti rozčleněni dle kriminogenní narušenosti.

Graf 3: Míra kriminogenní narušenosti

Tabulka 3- Legenda ke grafu 3

Míra narušenosti	méně narušení	středně narušení	více narušení
Počet respondentů	8	10	44
Počet respondentů v %	13	16	71

Interpretace ke grafu 3:

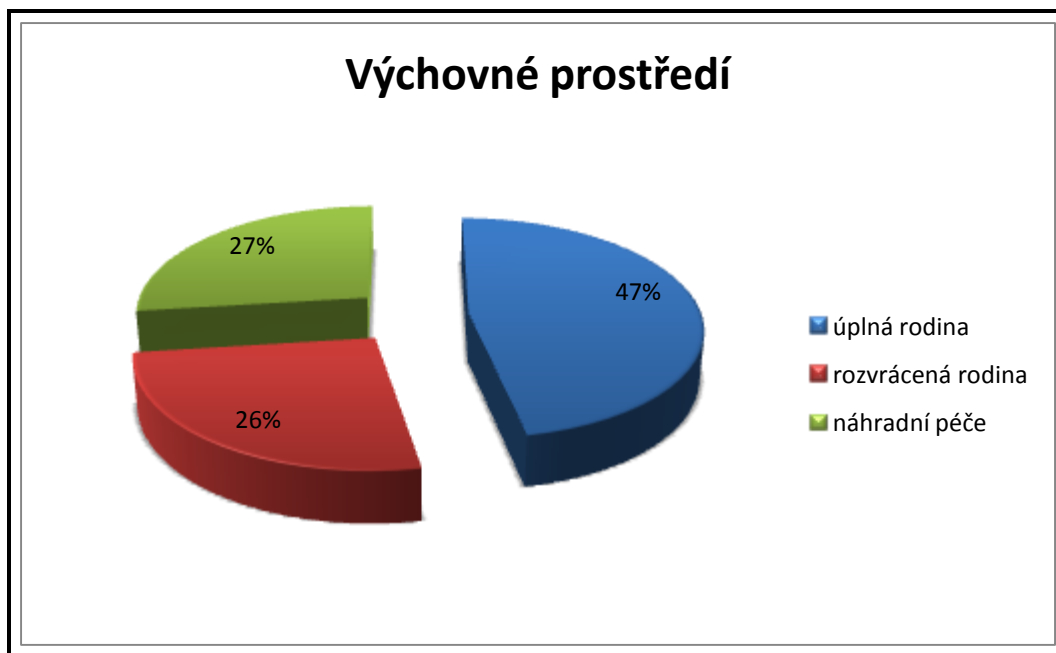
Respondenti byli rozděleni podle počtu kriminálního selhání, tzn., do jaké míry inklinují k nerespektování, nepodřizování se společenským, morálním i právním normám. Základním kritériem tohoto rozčlenění respondentů byla úvahová predikce míry úspěšnosti jejich resocializace realizací individuálních programů zacházení a aktivit programů zacházení realizovaných v oddílech odsouzených a ve věznici jako celku. Vycházelo se z dokumentace, která je k odsouzeným ve věznici dostupná. Toto rozčlenění bylo provedeno po odborné konzultaci s psychologem věznice a po zohlednění kriminální anamnézy takto:

- jako méně kriminogenně narušení byli označeni respondenti, kteří byli maximálně 2krát soudně trestáni. U těchto odsouzených je optimističtější

predikce úspěšnosti dalšího kriminálního selhávání v občanském životě po výkonu trestu odnětí svobody,

- do kriminogenně středně narušených byli zařazeni odsouzení, kteří byli soudně trestáni 3 – 6krát. U těchto odsouzených je obtížné úvahově predikovat úspěšnost jejich nápravy výkonem aktuálního trestu odnětí svobody,
- odsouzení, kteří byli více než 6krát soudně trestáni, byli vyznačeni jako kriminogenně více narušení. U této kategorie odsouzených lze ve zvýšené míře očekávat další kriminální selhávání i s ohledem na skutečnost, že vykazují výraznější poruchy chování a řada z nich i rysy poruchy osobnosti, zejména dissociálního typu. Projevují se zejména odmítáním podrobovat se společenským normám, neprožíváním pocitů studu, viny ani výčitek svědomí za své trestně právní jednání, nesoucitností až bezohledností v realizaci svých záměrů a obzvláště neschopností korigovat své postoje prožitými zkušenostmi, včetně opakovaných soudních trestů. (viz teoretická část 2.1.3 Poruchy osobnosti)

Graf 4 nastiňuje charakter výchovného prostředí respondentů.

Graf 4: Výchovné prostředí respondentů

Tabulka 4- Legenda ke grafu 4

Výchovné prostředí	úplná rodina	rozvrácená rodina	náhradní péče
Počet respondentů	29	16	17
Počet respondentů v %	47	26	27

Interpretace ke grafu 4:

Necelá polovina respondentů (47 % = 29 osob) uvádí výchovu v úplné rodině. Výchovu v rozvrácených rodinách přiznává 26 % dotazovaných (16 osob) a náhradní rodinnou péči (převážně ústavní výchovu) uvádí 27 % respondentů (17 osob).

Přesto, že téměř polovina respondentů pochází z úplné rodiny, je zřejmé, že značná část těchto rodin nenaplnuje své výchovné poslání. Obecně platná predikce nepostačivosti socializace v rozvrácených rodinách a v náhradní výchovné péči se projevila i u respondentů v praktické části této práce.

4.3 Průběh průzkumu

Průběh průzkumu spočíval v rozboru dostupné dokumentace. Jednalo se o studium osobních spisů respondentů, které jsou k dispozici na správním oddělení věznice. Z osobních spisů byl zjišťován charakter páchané trestné činnosti, kriminogenní zatíženost respondentů a původ jejich rodinného prostředí. Analýzou individuálních programů zacházení byly zjišťovány cíle, kterých by mělo být u jednotlivých vězňů v průběhu výkonu trestu odnětí svobody dosaženo.

Vyplňování dotazníků (1. měření) bylo uskutečňováno během měsíce března 2010 na kulturní místnosti nástupního oddělení. Jednalo se o odsouzené nastupující do výkonu trestu odnětí svobody po nabytí pravomoci jejich rozsudků, u nichž ještě nebyly stanoveny programy zacházení. Odsouzení byli rozděleni do desetičlenných skupin a usazeni tak, aby se zamezilo vzájemnému ovlivňování. Cílem bylo postihnout charakter jejich hodnotové orientace ještě před motivací k plnění jim stanoveným individuálním programům zacházení. Toto opatření umožnilo zjistit případné rozdíly v míře významnosti jednotlivých postihovaných hodnot po uplynutí určité doby, ve které byli odsouzení vedeni k naplňování cílů svých programů zacházení.

Druhé měření bylo realizováno v průběhu měsíce září 2010 na kulturních místnostech jednotlivých oddílů, kam byli odsouzení z nástupního oddělení přestěhováni. Odsouzení z nástupního oddělení jsou do standardních oddílů zařazováni

po zpracování komplexních zpráv každému odsouzenému a stanovení programu zacházení, obsahujícího konkrétní cíl působení na každého jednotlivce.

4.4 Použité metody k průzkumu

K ověření stanovených předpokladů a k dosažení cíle byly použity metody studium dokumentace a dva nestandardizované dotazníky – dotazník „Hodnoty“ a dotazník „PIL“ (viz Příloha č. 1 a Příloha č. 2).

Studium dokumentace spočívalo ve zjištění charakteru trestné činnosti, míry kriminogenního zatížení respondentů, zjištění původu výchovného prostředí a dále obsahového zaměření jejich individuálních programů zacházení s důrazem na orientovanost k hodnotové struktuře a jeho plnění.

Dotazník „Hodnoty“ je nestandardizovaný dotazník. Na jeho konstruování má velký podíl dnes již bývalý psycholog Věznice Horní Slavkov PhDr. Petr. Dotazník je stále využíván ve výkonu trestu odnětí svobody, rovněž byl současnými psychology věznice poskytnut pro tento průzkum. Dotazník obsahuje 28 položek – životních hodnot. Respondenti posuzovali, jaký význam pro ně uvedené hodnoty mají, zda kladný nebo záporný význam, případně mohou být neutrální. Míru významu zaznamenávali na škále od -5 až do +5 (viz Příloha č. 1).

Dotazník „PIL“⁴⁷ je dotazník hodnot, postojů a smyslu života (Purpose in Life Test) amerických autorů Crumbaugha a Maholicka, k nám uvedený Dufkovou a Kratochvílem. Test má 22 položek vyjadřující postoje, názory a pocity, které vystihují stupeň uspokojení smyslu života. Respondenti na sedmistupňové škále spojující krajní hodnoty každé položky označovali jedno číslo na základě hodnocení vlastního stavu nebo postoje. Součet bodových hodnot všech položek testu se považuje za míru uspokojení potřeby smyslu života. Čím vyšší je součet, tím větší je uspokojení potřeby smyslu života a naopak. Dotazník „PIL“ poskytuje o delikventovi informace, které jsou důležité pro výchovné působení na něj směřující k rozšíření jeho obzoru pro hodnoty, které by měl v budoucím životě uskutečnit a pro posouzení jeho názorů na smysl dosavadního života před výkonem trestu i ve výkonu trestu odnětí svobody (viz Příloha č. 2).

---

⁴⁷ KŘIVOHLAVÝ, J. *Psychologie smysluplnosti existence*. 2006, s. 72

4.5 Stanovení předpokladů

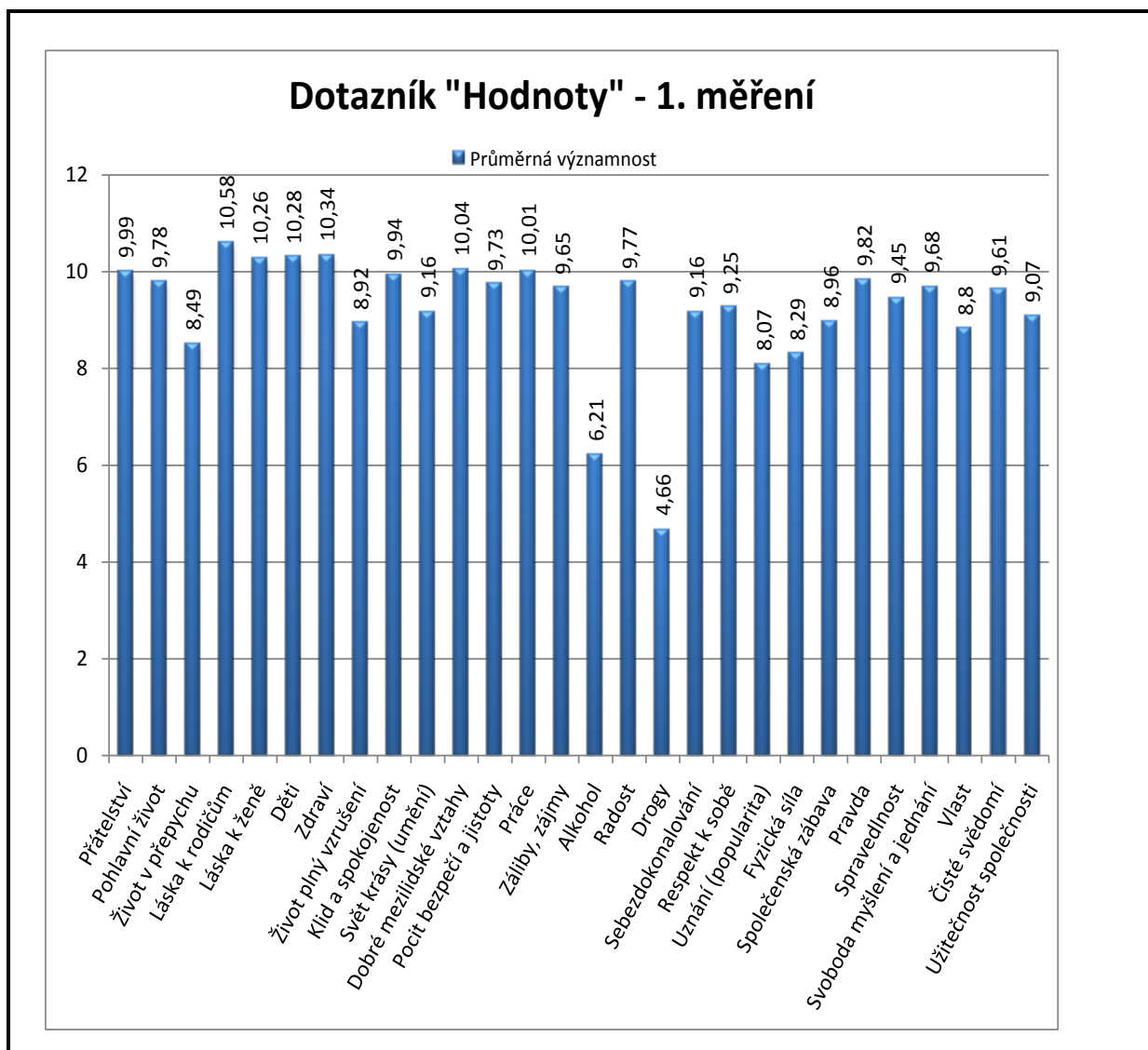
- I. Lze předpokládat, že minimálně u 60 % z celkového vzorku odsouzených dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody.
- II. Lze předpokládat, že minimálně u 60 % odsouzených z kategorie mladých dospělých dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody.
- III. Lze předpokládat, že minimálně u 60 % kriminogenně méně narušených odsouzených dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících ve výkonu trestu odnětí svobody.

4.6 Výsledky průzkumu a jejich interpretace

Charakter hodnotové orientace respondentů v době jejich nástupu do výkonu trestu odnětí svobody (výsledky 1. sběru informací) :

V měsíci březnu r. 2010, bezprostředně po nástupu respondentů do výkonu trestu odnětí svobody, byla zjištěna významnost jednotlivých hodnot uvedených v použitých dotaznících.

Průměrná významnost postihovaných hodnot v dotazníku „Hodnoty“ u odsouzených je znázorněna v grafu 5.

Graf 5: Dotazník „Hodnoty“ – 1. měření v březnu 2010

Interpretace ke grafu 5:

Lze usuzovat, že v rámci hodnotové orientace, obsažené v použitém dotazníku, dominují u respondentů tyto hodnoty:

- *Láska k rodičům*
- *Zdraví*
- *Děti*
- *Láska k ženě*
- *Dobré mezilidské vztahy*
- *Práce*

Láska k rodičům – úroveň významu této hodnoty je zřejmě podmíněna tím, že téměř 50 % respondentů pochází z úplné rodiny. Poměrně velká část odsouzených však

pochází z nefungujících rodin nebo z výchovných ústavů. Domnívám se, že v této hodnotě respondenti vyjadřují spíše své přání mít někoho blízkého, nějakého člena, resp. členy rodiny, na které se mohou spolehnout a o které se mohou v případě potřeby opírat a pravděpodobně i potřebu někam patřit. Lze také konstatovat, že jedinec se rozpomíná na zažitou lásku rodičů nebo je to hodnota, po které touží, protože ji nezažil ve vlastní primární rodině.

Zdraví – tato hodnota je prakticky základní životní hodnotou pro každého dospělého člověka. Zřejmě vyjadřuje postoj, přesvědčení, že realizace jakýchkoli životních cílů je ve své podstatě závislá na odpovídajícím zdraví.

Děti – většina odsouzených jsou rodiči, proto je tato hodnota u těchto respondentů vysoce oceněna. U bezdětných respondentů jde pravděpodobně o projekci přání mít vlastní fungující rodinu a tím se společensky stabilizovat.

Láska k ženě – vysoké ohodnocení této životní hodnoty vyplývá ze skutečnosti, že se jedná o populaci dospělých mužů. Odloučení tuto hodnotu ještě umocňuje. Souvisí s tím i nucená sexuální abstinence vyplývající z charakteru trestu odnětí svobody.

Dobré mezilidské vztahy – tato hodnota by se dala vyjádřit jako opak toho, co respondenti většinou v průběhu svého občanského života a života ve výkonu trestu prožívají. Zde se zřejmě promítá spíše jejich přání, touha po získání uznání, ocenění, možná i obavy z očekávání špatných mezilidských vztahů mezi vězňenými osobami i vězni a vězeňským personálem.

Práce – domnívám se, že ocenění této hodnoty vyplývá z všeobecně známého nedostatku práce ve věznicích. Přestože spousta odsouzených mimo výkon trestu nepracuje, lépe řečeno, nemají zažité pracovní návyky, zde ve věznici má práce pro ně vysokou hodnotu. Vydělané peníze jim usnadňují cestu k nejžádanějšímu zboží ve věznici, a to tabáku a kávě. Vlastnictví tohoto i jiného zboží umožňuje (kromě vlastní spotřeby) některým odsouzeným toto zboží půjčovat nezaměstnaným vězňům s vysokým úrokem a tak se obohacovat. U mladých dospělých může mít nedostatek pracovních příležitostí ve věznicích za následek blokaci formování hodnoty *práce* jako prostředku k zajišťování svých potřeb, blokaci pozitivního vztahu k práci, coby životní nezbytnosti, a utváření pracovních dovedností. Tato skutečnost se s vysokou pravděpodobností podílí na posilování poruchy chování a posléze i osobnosti typu

nestálosti, kde je jedním ze symptomů bažení po pohodlí a požitcích při odmítání práce – tudíž na úkor druhých.⁴⁸

Naopak nejnižšího ohodnocení dosáhly v tomto měsíci hodnoty:

- *Drogy*
- *Alkohol*
- *Uznání (popularita)*
- *Fyzická síla*
- *Život v přepychu*
- *Vlast*

Drogy, alkohol – většina odsouzených přichází s těmito „hodnotami“ do styku. Zde se jedná spíše o vědomé zkreslení, které je podmíněno společenskými postoji.

Uznání – domnívám se, že nízké ocenění této hodnoty vyplývá ze snahy příliš se neodlišovat od ostatních, aby nedošlo k vyloučení z interpersonálních vztahů. Možná jde i o projev potlačovaného jáství, sníženou sebejistotu a tendenci k nenápadnosti.

Fyzická síla – tato hodnota není pravděpodobně považována za natolik významnou pro realizaci životních cílů, aby jí byla prisuzována větší váha.

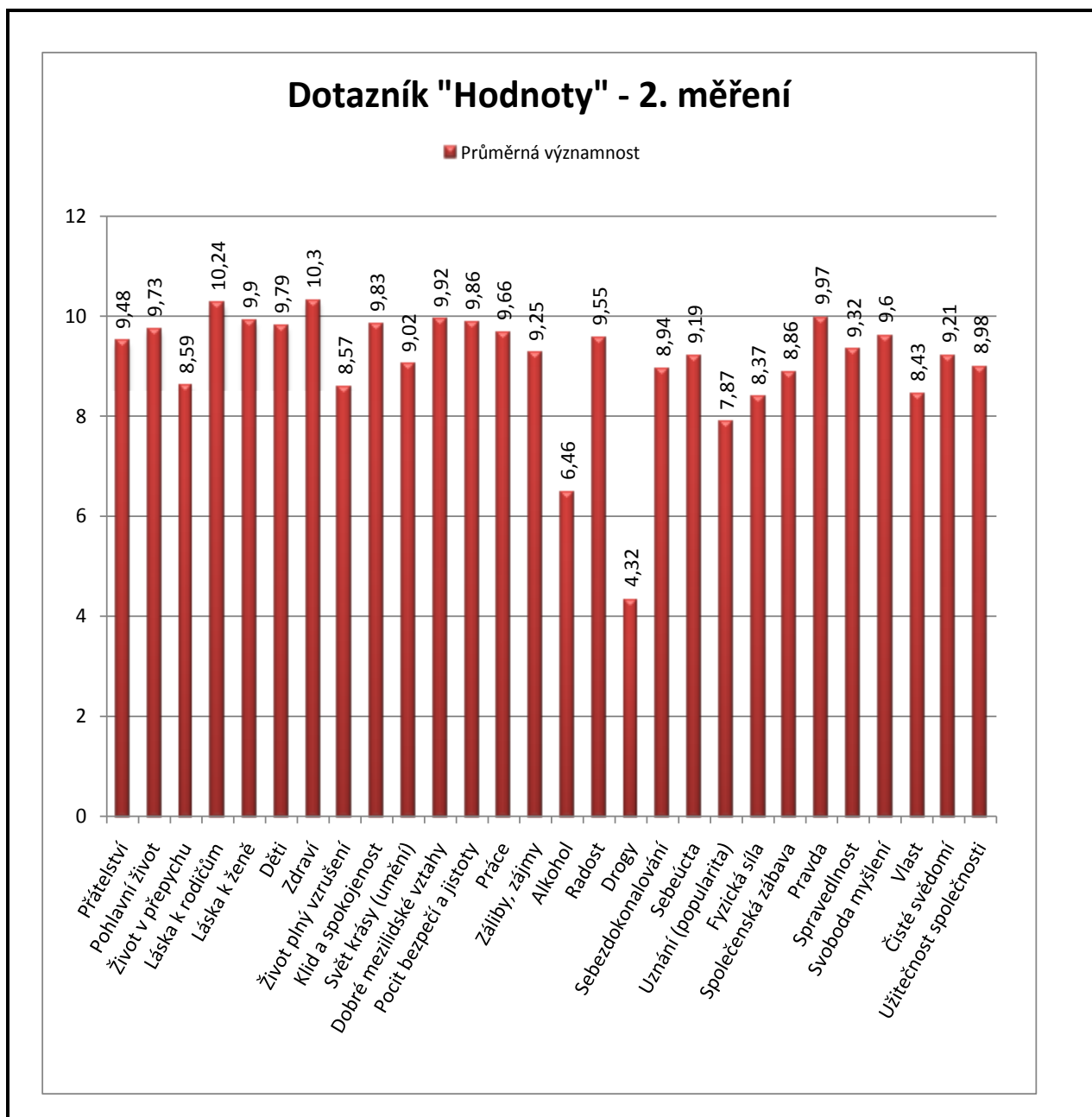
Život v přepychu – z nízkého ocenění této hodnoty lze usuzovat o tom, že respondenti mají snahu dostat se alespoň do společenského průměru, vědí, že přepychu v životě nedosáhnou. Možná, že jde i o projev postoje k očekávaným svízelným, spíše nutným podmínkám výkonu trestu odnětí svobody s nepředpokládaným přepychem.

Vlast – tato hodnota všeobecně ztrácí na významu. Formování povědomí vlastenectví je v současné společnosti opomíjeno. Je to způsobeno otevřením hranic a možností vystěhování do jiných států. U odsouzených však lze usuzovat i o určité averzi vůči státu, prezentovaného jako „vlast kde žiji“ (státních orgánů a institucí, zejména orgánů činných v trestním řízení – policie, soud, ale i sociální správy, úřady práce, atd.), který nese odpovědnost za míru možností uspokojovat své potřeby a zájmy.

Na grafu 6 je znázorněna průměrná významnost postihovaných hodnot v dotazníku „Hodnoty“ naměřených v měsíci září 2010 (2. měření).

---

⁴⁸ ZVOLSKÝ, Petr. *Speciální psychiatrie*. 1996, s. 145

Graf 6: Dotazník „Hodnoty“ – 2. měření v září 2010

Interpretace ke grafu 6:

Při druhém měření v měsíci září 2010 bylo zjištěno, že dominují tyto hodnoty:

- *Zdraví*
- *Láska k rodičům*
- *Pravda*
- *Dobré mezilidské vztahy*
- *Láska k ženě*
- *Pocit bezpečí a jistoty*

Hodnoty Zdraví, Lásky k rodičům, Dobré mezilidské vztahy a Lásky k ženě byly analyzovány již pod grafem č. 5. V měsíci září se nově objevily hodnoty *Pravda a Pocit bezpečí a jistoty*.

Pravda – ocenění této hodnoty pravděpodobně souvisí s hodnocením odsouzených promítajícím se do zpracovávaných podkladů v rámci realizace čtvrtletních hodnocení či hodnocení pro orgány činné v trestním řízení, kdy je hodnocen charakter naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody, projevy chování, plnění programů zacházení. Zřejmě se sem promítá rozpor mezi sebehodnocením (sebenázorem) a hodnocením zpracovávaných vychovatelů na odsouzené dle stanovených kritérií a zásad, projíkování přání o „objektivitu“ (příznivost, pozitivitu) těchto hodnocení.

Pocit bezpečí a jistoty – tato hodnota pravděpodobně souvisí s podmínkami ve výkonu trestu odnětí svobody. Zejména s charakterem interpersonálních vztahů mezi odsouzenými. Promítá se sem jejich postoj k projevům zneužívání, šikany ze strany dominantních jedinců s egoistickým, nemorálním chováním a vytváření různých opozičních neformálních malých skupin v rámci oddílů, vzájemně mezi sebou soupeřícími i vzájemně se ohrožujícími. Pravděpodobně se ve významné míře projevuje i touha po soukromí, svobodě v rozhodování se zda v daných podmínkách setrvat nebo je opustit.

Nejmenším počtem bodů byly v měsíci září oceněny hodnoty:

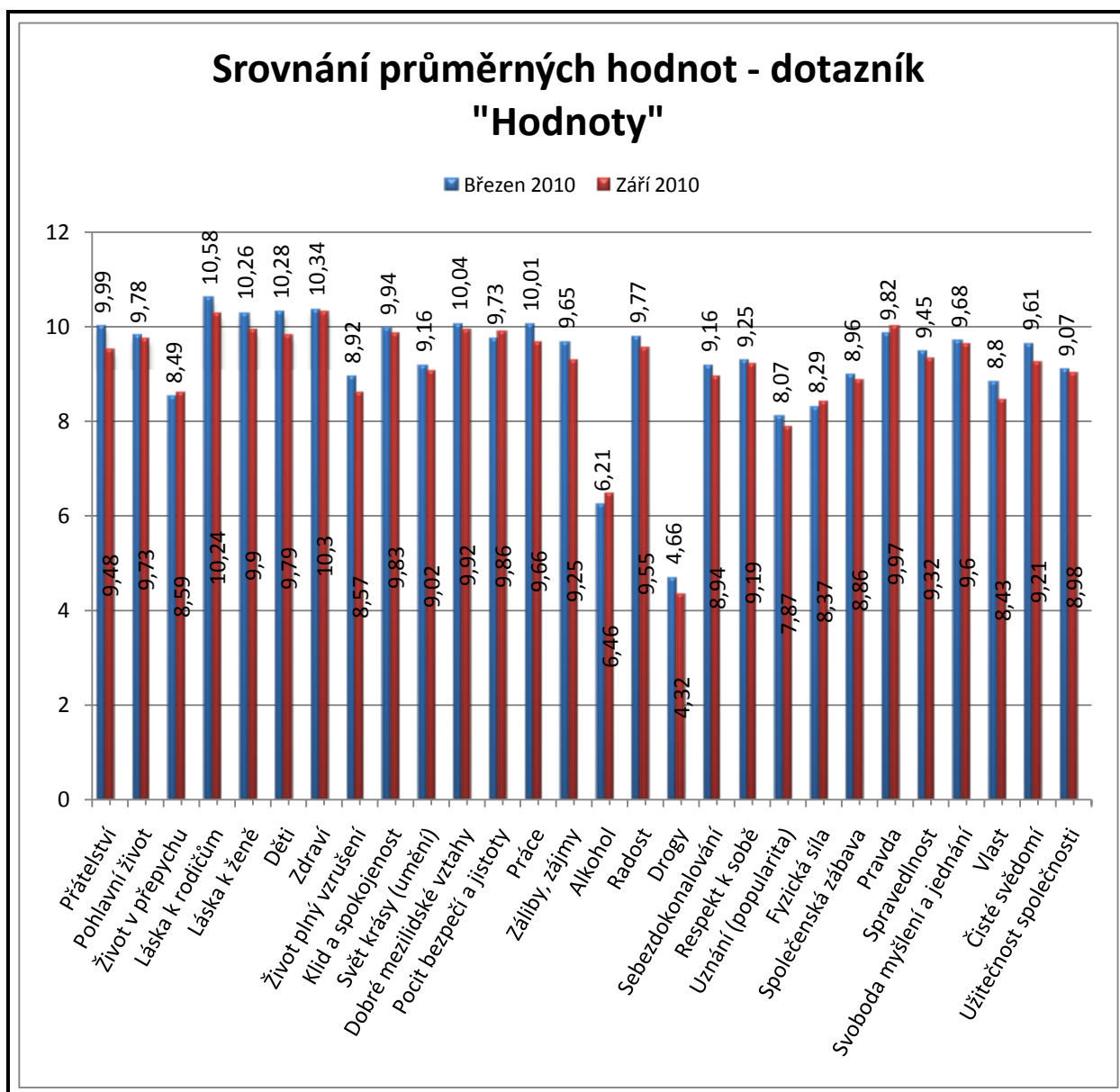
- *Drogy*
- *Alkohol*
- *Uznání (popularita)*
- *Fyzická síla*
- *Vlast*
- *Život plný vzrušení*

Drogy, alkohol, uznání (popularita), fyzická síla a vlast byly interpretovány již u grafu 5.

V tomto měsíci byla dále velmi málo ohodnocena hodnota - *Život plný vzrušení*. Jedná se v podstatě o opak pocitu bezpečí a jistoty. To souvisí s podmínkami ve výkonu trestu, s určitou monotónností a maximálním organizováním činností odsouzených. Život plný vzrušení nehraje momentálně u respondentů roli, ve výkonu trestu jej nejsou schopni výrazněji saturovat.

Na grafu 7 jsou porovnány průměrné hodnoty naměřené v březnu s hodnotami naměřenými po šesti měsících, a to v září 2010, u celého zkoumaného vzorku (dotazník „Hodnoty“).

Graf 7: Srovnání průměrných hodnot z dotazníku „Hodnoty“

Interpretace ke grafu 7:

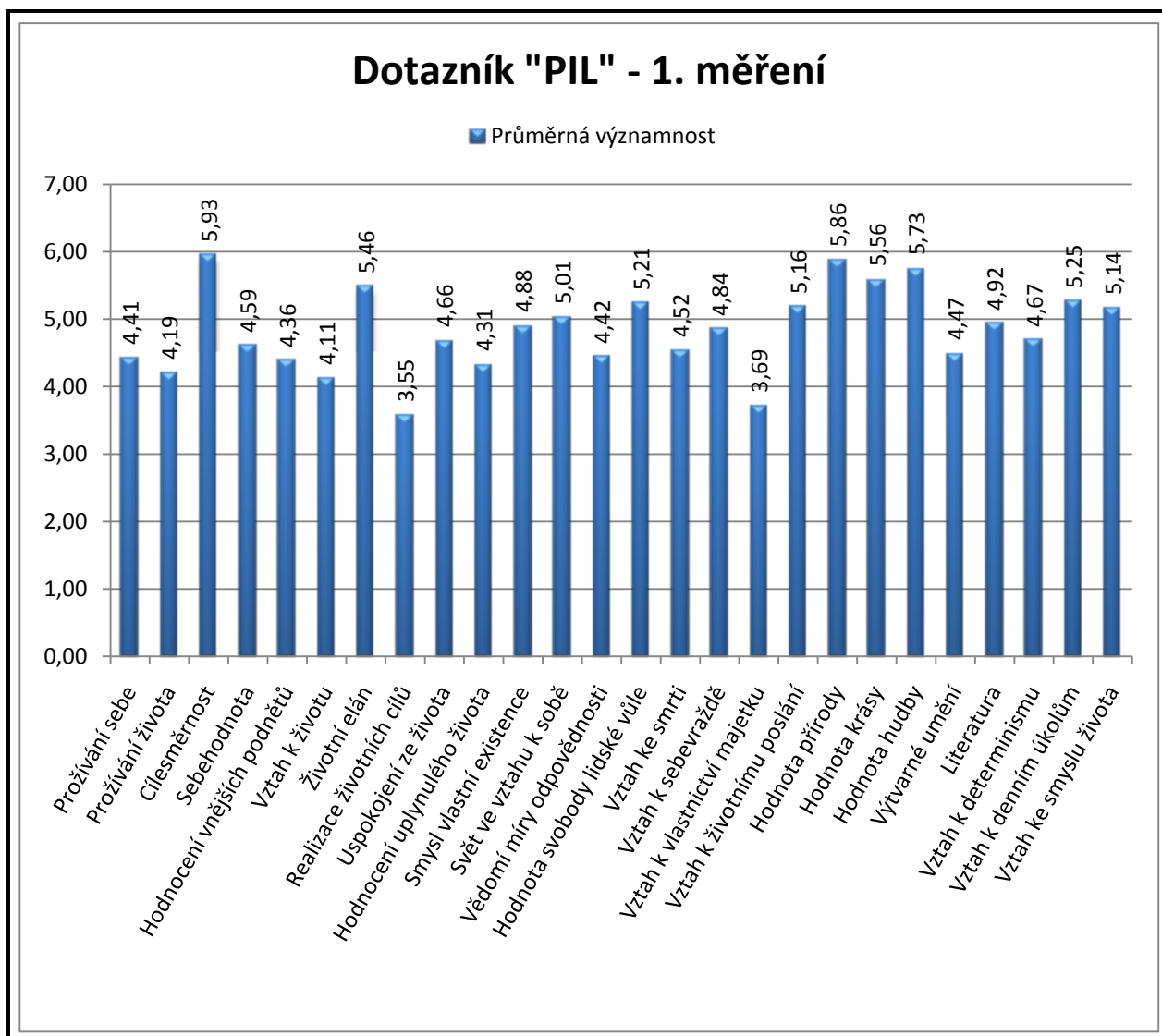
Při porovnání hodnot naměřených v měsíci březnu 2010 s hodnotami naměřenými v měsíci září 2010, bylo zjištěno, že u 23 hodnot, což je většina, došlo k poklesu. Tento pokles byl však velmi nepatrný. Proto z toho nelze usuzovat, že tyto hodnoty výrazněji ztratily u odsouzených na významu.

K pozitivním změnám (nárůstu) mezi 1. měřením v měsíci březnu 2010 a 2. měřením v měsíci září 2010 došlo u 5 hodnot, ale opět jen velmi nepatrně. Jedná se o hodnoty *alkohol, pravda, pocit bezpečí a jistoty, život v přepychu, fyzická síla*.

Z uvedených poznatků je zřejmé, že v průběhu relativně krátké doby (6 měsíců) výkonu trestu odnětí svobody i přes snahu zaměstnanců věznice (zejména vychovatelů, speciálních pedagogů, psychologů, sociálních pracovníků, pedagogů volného času a dozorců) výchovně působit na vězně a ovlivňovat jej, nelze výrazněji změnit jejich hodnotový systém.

Účelné navození této změny je evidentně dlouhodobější záležitostí. Je podmínována cílenějšími aktivitami programů zacházení zejména speciálně výchovného charakteru. Ty směřují do objektivitu sebepoznání, reálnosti sebeposuzování, příčin kriminálního selhávání, lepšího ztotožnění se s morálními i právními společenskými normami a požadavky. Ve věznicích jsou zřizována specializovaná oddělení, která jsou zaměřená na formování náhledu na spouštěče kriminálního jednání, předchozí životní styl, možnosti jeho změny, atd., na sociálně psychologické výcviky, různé terapeutické programy uplatňované u většího počtu skupin odsouzených než ve stávajícím stavu. Ve Věznici Horní Slavkov probíhá projekt *ZZZ – zastav se, zamysli se, změn se* – jehož účelem je motivace odsouzených ke změně postojů i myšlení ve vztahu k páčání trestné činnosti.

Průměrná významnost hodnot v dotazníku „PIL“ u odsouzených je znázorněna v grafu 8, který bude prezentován na následující straně.

Graf 8: Dotazník „PIL“ – 1. měření v březnu 2010

Interpretace ke grafu 8:

Vyhodnocením dotazníku „PIL“ bylo zjištěno, že v měsíci březnu 2010 u odsouzených dominovaly tyto hodnoty:

- *Cílesměrnost*
- *Hodnota přírody*
- *Hodnota hudby*
- *Hodnota krásy*
- *Životní elán*
- *Vztah k denním úkolům*

Svým způsobem se jeví jako pozitivní nadprůměrný význam *cílesměrnosti* u odsouzených nastupujících k výkonu uloženého trestu odnětí svobody, nelze však

zjistit obsahové zaměření této cílesměrnosti. Lze usuzovat, že v pozadí této hodnoty je zaměřenost na zvládnutí trestu se všemi souvisejícími okolnostmi (jako je udržení sociálních vazeb a vztahů z občanského života, přizpůsobení se daným požadavkům případně i účelného využití výkonu trestu odnětí svobody např. absolvováním rekvalifikačního kurzu, SOU, programů specializovaných oddělení, apod.)

Zdánlivě zvláštní je vysoká úroveň významu *hodnot přírody, hudby a krásy* jako zdroje značného uspokojení (relaxace). S vysokou pravděpodobností je podmiňována aktuálními prožitkovými stavy respondentů navozovaných specifickými podmínkami výkonu trestu odnětí svobody (jako je nutnost podřizovat se daným normám, přizpůsobovat se interpersonálním vztahům mezi vězni, organizaci činnosti, různým omezením např. četnosti kontaktů s blízkými osobami, různým požitkům – kuřiva, alkoholu, drog, ale i kávy, čaje, potravin).

Vysoká *hodnota hudby* signalizuje u odsouzených tendence úniků z frustrujících situací, které jsou navozovány podmínkami uvěznění. Zřejmě se sem promítá i určitá kompenzace prožívaných pocitů napětí, nabuzované popudlivosti, resentmentních (ublíženost, zanevření, nedocenění, apod.) požitků, apod. V neposlední řadě jde i o relaxační záležitost, pomocí poslechu hudby se zbavovat pocitů napětí a frustrací.

Hodnota krásy je pravděpodobně podmiňována stereotypií prostředí, činností (resp. nečinností), interpersonálních kontaktů v uzavřeném, relativně stabilním interpersonálním prostředí, chudostí aktivit, značnou omezeností možností seberealizace.

Ve své podstatě lze pozitivně hodnotit poměrně vysokou úroveň *hodnoty životního elánu*. Signalizuje jednak potřebu seberealizace a jednak zaměřenost odsouzených na budoucnost, vytváření si různých idejí a ideálů, záměrů, přání, orientovaných na život po věznění. Osobnostně nešťastným by byla projekce dokonalejších způsobů seberealizace páčáním další trestné činnosti.

Jako zvláštní se jeví *hodnota denních úkolů*. Pravděpodobně je podmíněna zaměřeností na bezprostřední činnosti pro eliminaci možné kritiky ze strany druhých odsouzených, vyhnutí se možným konfliktům s odsouzenými i personálem věznice, vyvarování se možným kázeňským postihům a zřejmě i akceptací nutnosti podřizovat se a fungovat v daných podmínkách. Dále tato hodnota pravděpodobně souvisí se zaměřeností řady odsouzených na vytváření si podmínek pro zmírnění výkonu trestu odnětí svobody (přeřazení do věznice mírnějšího typu, podmíněného propuštění,

zařazení do vyšší skupiny vnitřní diferenciaci, zařazení do práce, účasti na extramurálních aktivitách).

Naopak nejmenším počtem bodů byly ohodnoceny hodnoty:

- *Vztah k vlastnictví majetku*
- *Realizace životních cílů*
- *Vztah k životu*
- *Prožívání života*
- *Hodnocení uplynulého života*
- *Hodnota vnějších podnětů*

Nižší hodnota *vlastnictví majetku* je pravděpodobně u odsouzených navozována jejich aktuální situací – výkonem trestu odnětí svobody. V rámci vězeňské subkultury, norem mezi vězni i jejich sklonů ke zneužívání, případně i šikaně druhých, vlastnictví majetku, zejména ve smyslu možností uspokojování svých hedonistických-požitkářských potřeb (zajištění kuřiva, čaje, kávy, pamlsků), znamená se o tento majetek dělit, případně i o něj přijít.

Průměrná *hodnota realizace životních cílů* je zřejmě také podmínována pobytem ve věznici. Postojem vyjadřujícím prioritní zaměřenost na zvládnutí výkonu trestu odnětí svobody a zbytečnost kladení si nějakých vzdálených životních cílů. Možná, že se do této hodnoty promítají i rysy nestálosti, projevující se kromě jiného i žitím ze dne na den bez zájmu o zajištění vlastní budoucnosti.

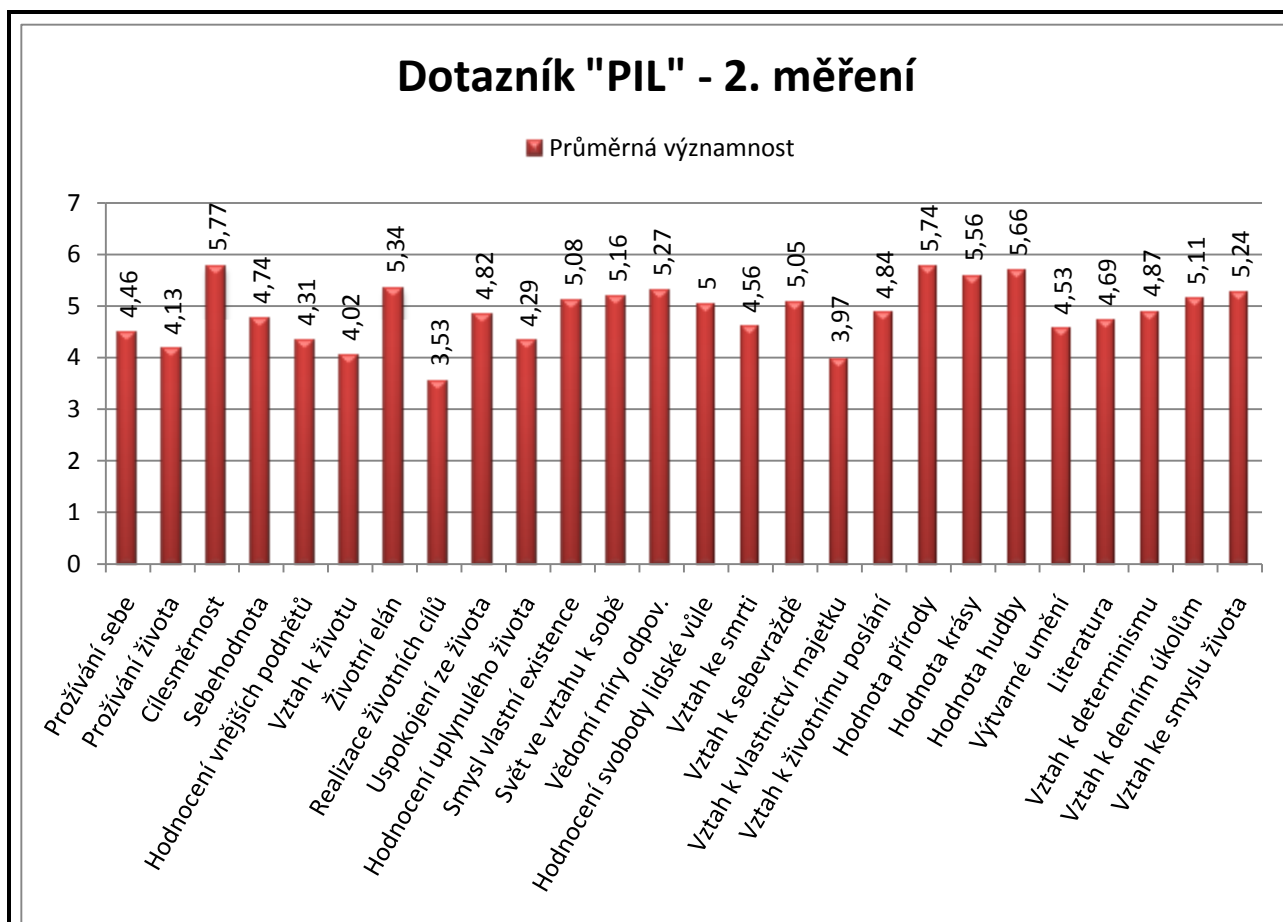
Lehce nadprůměrný pozitivní *vztah odsouzených k vlastnímu životu* nesignalizuje, že u většího počtu vězňů se projevuje existenciální frustrace, i když celá řada z nich jej hodnotí za banální nebo zcela běžný. Ve své podstatě jsou s charakterem svého života v převážné míře spokojeni, nepocítují výraznou potřebu změny.

I lehce nadprůměrná hodnota *hodnocení uplynulého života* signalizuje, že poměrně značná část odsouzených neprojevuje zájem o reálné hodnocení vlastní minulosti. Zřejmě sem vstupují jednak nepříjemné prožitky z vlastních selhání a jednak jejich omezená schopnost tzv. korektivního učení (z vlastní zkušenosti, neschopnosti korigovat své postoje prožitými vlastními zkušenostmi, včetně soudních trestů). Pravděpodobně působí i vytěšňování pocitů vlastní nemorálnosti, špatnosti, nehodnosti.

Daná *hodnota vnějších podnětů* u odsouzených pravděpodobně souvisí s omezeností kontaktů s „vnějším světem“, který je z celospolečenského hlediska zprostředkováván mediálními prostředky a z rodinného i osobnostně blízkého prostředí korespondencí a omezenými návštěvami příbuzných. Pravděpodobně chudost těchto

podnětů posiluje u odsouzených pocity nejistoty z budoucnosti (zdrazování, omezování sociálních dávek a důchodů, nezaměstnanost.), a to se promítá do negace této potřeby.

Graf 9 vyjadřuje průměrnou významnost postihovaných hodnot odsouzených po šesti měsících výkonu trestu (2. měření) v dotazníku „PIL“.

Graf 9: Dotazník „PIL“ – 2. měření v září 2010

Interpretace ke grafu 9:

Vyhodnocením dotazníku „PIL“ v měsíci září (2. měření) bylo zjištěno, že dominují hodnoty:

- *Cílesměrnost*
- *Hodnota přírody*
- *Hodnota hudby*
- *Hodnota krásy*
- *Životní elán*
- *Vztah ke smyslu života*

Vyšší úroveň hodnot - *cílesměrnost, životní elán a ujasňování si smyslu života* (stanovování si cílu, apod.) je zřejmě podmiňována adaptací na podmínky výkonu trestu odnětí svobody a orientací odsouzených na svou další budoucnost po vykonání trestu odnětí svobody.

Hodnoty přírody, hudby a krásy signalizují jednak únikové, respektive kompenzační tendence odsouzených z denních frustrujících, situačně nepřehledných nebo jinak zátěžových situací podmiňovaných podmínkami pobytu ve věznici a prezentujících potřebu relaxace.

Nejmenší počet bodů získaly:

- *Realizace životních cílů*
- *Vztah k vlastnictví majetku*
- *Vztah k životu*
- *Prožívání života*
- *Hodnocení vnějších podnětů*
- *Hodnocení uplynulého života*

Poměrně nízká úroveň uvedených hodnot je pravděpodobně podmiňována charakterem a podmínkami současného života odsouzených ve věznici.

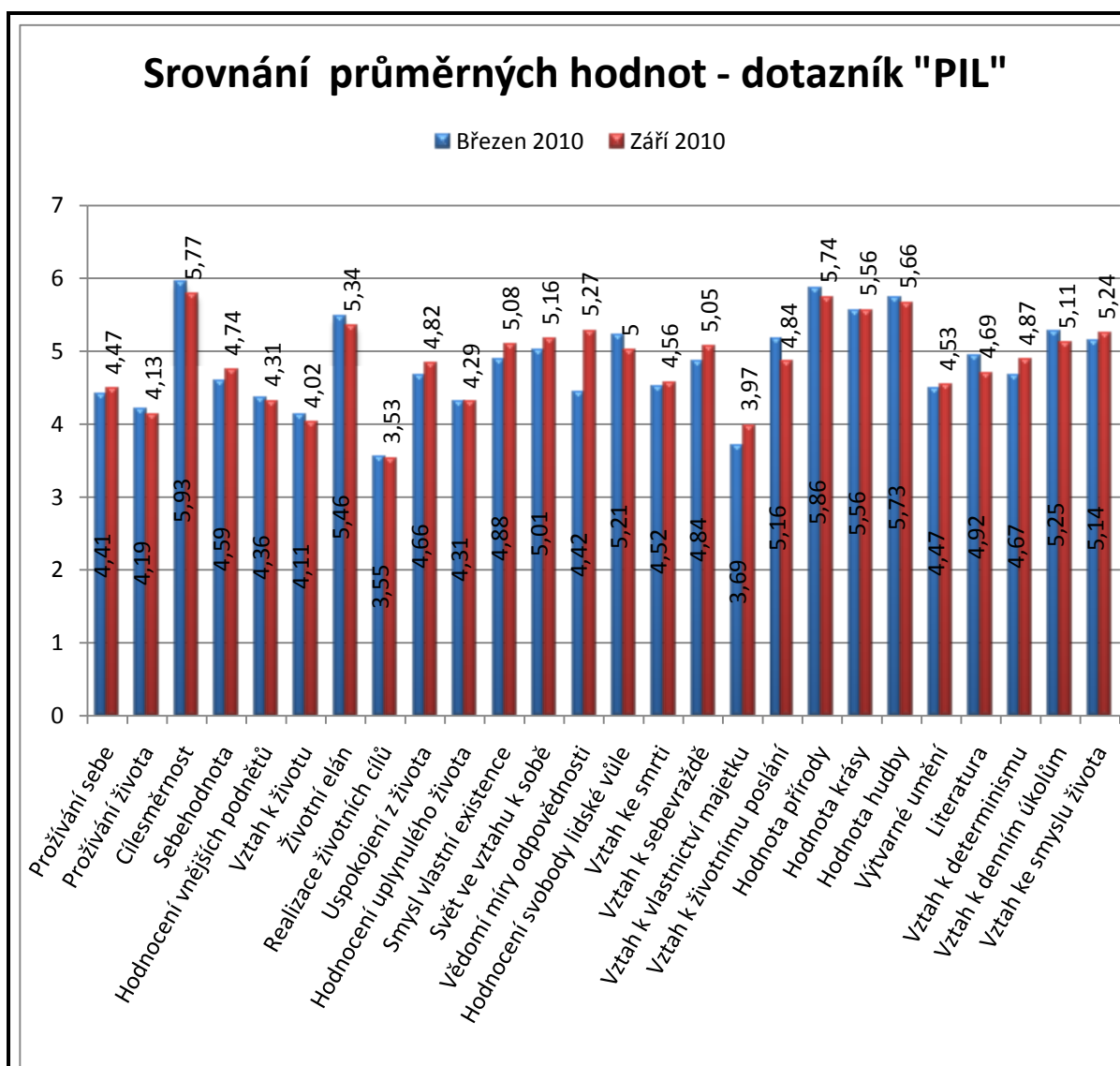
Kladení si *životních cílů* zřejmě považují za předčasné s tím, že aktuální bude až před vykonáním uloženého trestu.

Nízké ohodnocení *vztahu k vlastnictví majetku* bylo interpretováno již pod grafem 8.

Vztah k životu a prožívání vlastního života i hodnocení vnějších vztahů, zřejmě souvisí se zaměřením na aktuální prožitky nabuzované životem ve věznici, kdy je pro ně prioritní bezprostředně se přizpůsobovat daným normám, požadavkům soužití s dalšími vězni a dle možností i na uspokojování aktuálních potřeb a zájmů. Jako by v pozadí jejich motivace bylo „přežít“ výkon trestu dle možností „v klidu a pohodě“ s tím, že problematika „co a jak dál“ bude aktuální až v občanském životě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Nízká hodnota *hodnocení uplynulého života* zřejmě vyplývá z neochoty odsouzených zabývat se vlastní minulostí, vzpomínat a hodnotit svá různá sociální a kriminální selhání. Tato jsou převážně prožitkově bolestivá, a proto se snaží tyto vzpomínky spíše vytěšňovat ze své paměti.

Graf 10 na následující straně porovnává průměry naměřených hodnot při 1. měření v březnu a 2. měření v září 2010 u celého zkoumaného vzorku (dotazník „PIL“).

Graf 10: Srovnání průměrných hodnot z dotazníku „PIL“

Interpretace ke grafu 10:

Z grafu vyplývá, že k výraznějším změnám během šesti měsíců výkonu trestu odnětí svobody u jednotlivých hodnot nedošlo.

U dvanácti hodnot došlo k dílčímu hodnotovému nárůstu, nejvýrazněji se to projevilo v hodnotě *odpovědnosti* a částečně i v hodnotě *vztahu k vlastnictví majetku*.

U *hodnoty odpovědnost* jde pravděpodobně o uvědomování si příčin kriminálního selhání v situaci prožívání výhledu relativně dlouhého zbytkového trestu, který ještě musí vykonat, případně uvědomování si významu odpovědnosti pro vytváření si podmínek pro zmírnění výkonu trestu odnětí svobody (přeřazení do věznice mírnějšího typu, případně podmíněné propuštění z výkonu trestu).

Dílčí nárůst *hodnoty vlastnictví majetku* se obtížně interpretuje. Tento nárůst může být ovlivněn jednak aktuálním nedostatkem majetku (obzvláště finančních prostředků) k uspokojování hédonistických potřeb ve věznici, případně negativně prožívanou vizí své budoucnosti v občanském životě nebo negativními osobnostními vlastnostmi jako je závist, egoismus, nesoucitnost.

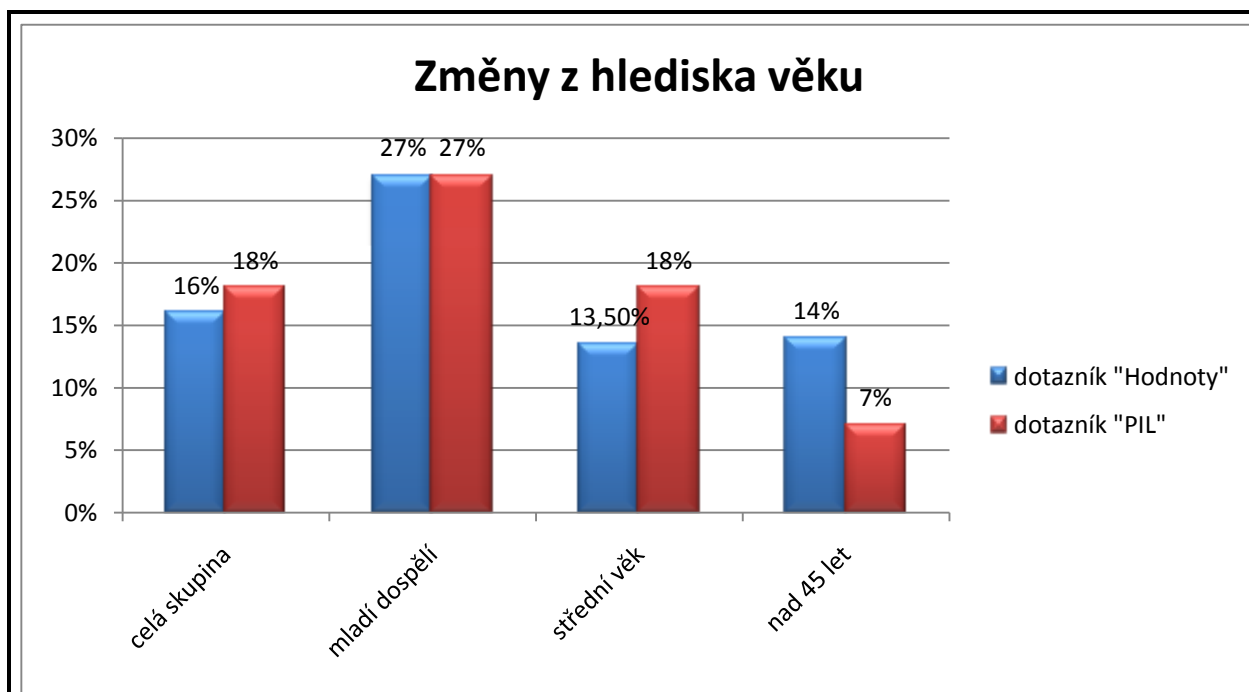
U šesti hodnot došlo k nevýraznému poklesu, nejvýrazněji u hodnoty *vztahu k životnímu poslání*. Je možné, že do tohoto poklesu se promítají aktuálně prožívané pocity beznaděje nebo výkonem trestu navozený nezájem o zabývání se smyslem poslání v nyní prožívaném životě.

4.6.1 Ověření předpokladu č. 1

Připomeňme si znění předpokladu č. 1:

„Lze předpokládat, že minimálně u 60 % z celkového vzorku odsouzených, dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody.“

K ověření předpokladu č. 1 byl použit následující graf 11.

Graf 11: Vyhodnocení změn z hlediska jednotlivých věkových kategorií u obou dotazníků

Interpretace ke grafu 11:

Z šetření vyplývá, že z hlediska celého zkoumaného vzorku došlo v hodnotách uvedených v dotazníku „Hodnoty“ ke změnám celkem u 16 % odsouzených, v dotazníku „PIL“ u 18 % odsouzených během šesti měsíců výkonu trestu odnětí svobody (viz Příloha č. 5, 6).

Tento poznatek vyvrací předpoklad č. 1 ve znění „Lze předpokládat, že minimálně u 60 % z celkového vzorku odsouzených dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody“, to znamená, že tento předpoklad se nepotvrdil.

Dílčí závěr:

Výsledek tohoto šetření je dosti alarmující – ke změnám v hodnotové orientaci s malým posunem u jednotlivých položek došlo v obou dotaznících pouze u velmi malého procenta dotazovaných. Tento poznatek napovídá o možném nedostatečném působení programů zacházení na jednotlivé odsouzené či o relativně krátké době pobytu respondentů ve výkonu trestu odnětí svobody (6 měsíců) na posuzování změn v hodnotové orientaci.

4.6.2 Ověření předpokladu č. 2

Připomeňme si znění předpokladu č. 2:

„Lze předpokládat, že minimálně u 60 % odsouzených z kategorie mladých dospělých dochází ke změně v hodnotové orientaci po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody.“

K ověření tohoto předpokladu byl použit rovněž graf 11.

Šetřením bylo zjištěno, že u kategorie mladých dospělých došlo ke změnám v hodnotách v dotazníku „Hodnoty“ u 27 % odsouzených a v dotazníku „PIL“ rovněž u 27 % odsouzených během šesti měsíců výkonu trestu odnětí svobody.

To znamená, že předpoklad č. 2 ve znění „Lze předpokládat, že minimálně u 60 % odsouzených z kategorie mladých dospělých dochází ke změně v hodnotové orientaci po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody,“ se taktéž nepotvrdil.

V kategorii středního věku (26 – 45 let) došlo ke změnám u 13,5 % respondentů v hodnotách dotazníku „Hodnoty“ a u 18 % respondentů v hodnotách dotazníku „PIL“.

V kategorii odsouzených nad 45 let se změny promítly u 14 % dotazovaných v hodnotách dotazníku „Hodnoty“ a u 7 % dotazovaných v hodnotách dotazníku „PIL“.

Uvedené poznatky upozorňují na skutečnost, že u dospělých odsouzených je jejich hodnotová struktura relativně stabilnější, hlouběji zakotvená. Proto nelze očekávat, že v průběhu několikaměsíčního výchovného vedení v ní bude docházet k výraznějším změnám.

Dílčí závěr:

Přesto, že se předpoklad č. 2 nepotvrdil, výsledek 27 % mladých dospělých s určitou změnou v hodnotové orientaci po šesti měsících pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody není zanedbatelný.

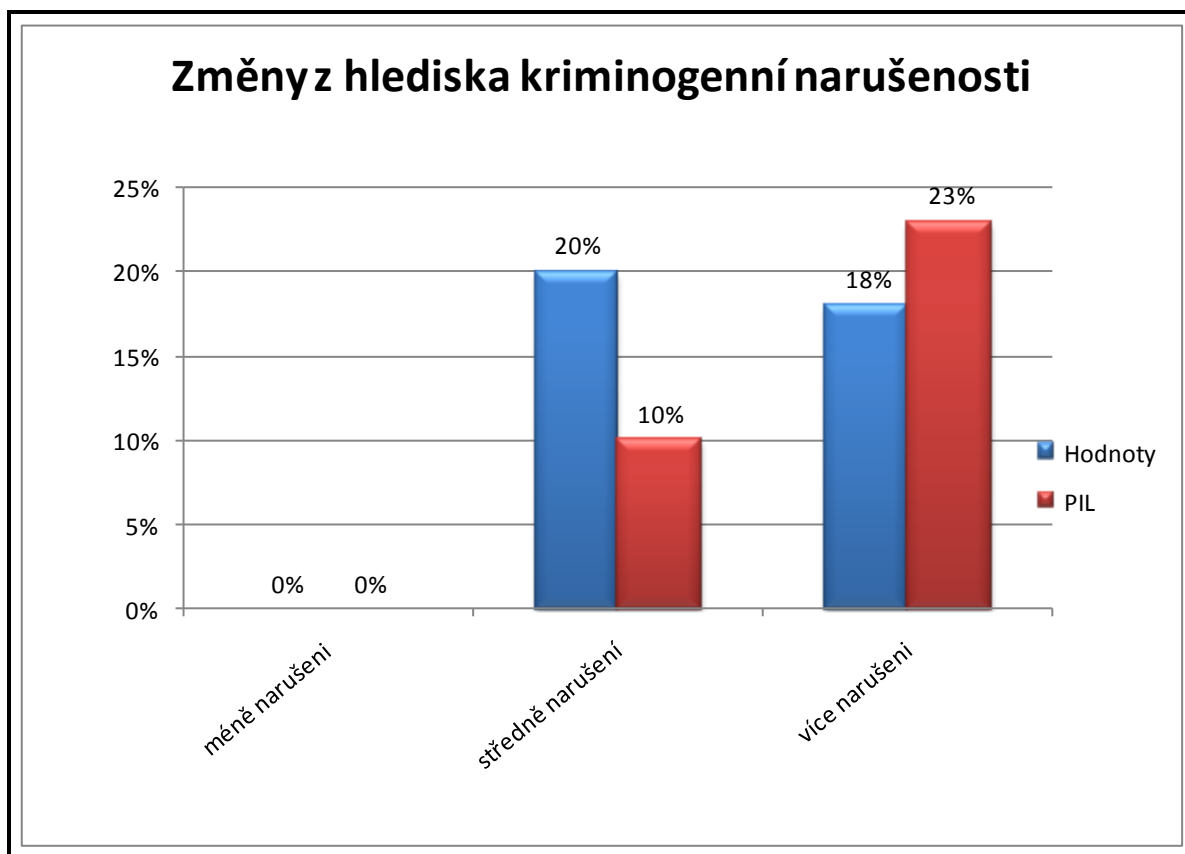
Poznatek, že u přibližně čtvrtiny respondentů z kategorie mladý dospělý dochází vlivem podmínek trestu odnětí svobody k určitým změnám v jejich hodnotové struktuře, upozorňuje na možnost diferencovaně zaměřit jejich individuální programy zacházení i vhodné aktivity programů zacházení na problematiku smyslu života, tj. směřující k rozšiřování jejich obzoru pro hodnoty, které by měli ve svém budoucím životě upřednostňovat tak, aby svému životu dali smysl. Jako účelné se jeví i jejich vedení k poznání, jaké hodnoty podmiňovaly jejich sociální a kriminální selhávání.

4.6.3 Ověření předpokladu č. 3

Připomeňme si znění předpokladu č. 3:

„Lze předpokládat, že minimálně u 60 % kriminogenně méně narušených odsouzených dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících ve výkonu trestu odnětí svobody.“

K ověření předpokladu č. 3 byl použit graf 12, který je prezentován na následující straně.

Graf 12: Vyhodnocení změn z hlediska kriminogenní narušenosti u obou dotazníků

Interpretace ke grafu 12:

Z hlediska kriminogenní narušenosti bylo šetřením zjištěno, že v kategorii méně narušených odsouzených nedošlo během šesti měsíců výkonu trestu odnětí svobody k žádným podstatným změnám u hodnot v obou dotaznících.

To znamená, že předpoklad č. 3, „minimálně u 60 % odsouzených kriminogenně méně narušených odsouzených dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících ve výkonu trestu odnětí svobody“ se rovněž nepotvrdil.

V kategorii středně narušených došlo ke změnám hodnotové orientace v dotazníku „Hodnoty“ u 20 % odsouzených a v dotazníku „PIL“ u 10 % odsouzených.

U více narušených odsouzených se vyskytly změny u 18 % odsouzených u hodnot v dotazníku „Hodnoty“ a u 23 % odsouzených u hodnot v dotazníku „PIL“.

Dílčí závěr:

Je možné, že kategorie kriminogenně méně narušených odsouzených akceptuje své kriminální selhání jako určitou „nahodilost“ v běhu svého života. Může však jít o projev nepřipouštění si pocitů viny, případně nepocitování potřeby změny svého hodnotového žebříčku. Zřejmě dochází k efektu racionalizace, případně i bagatelizace

jejich trestné činnosti. Z výsledků šetření vyplývá skutečnost, že u této kategorie odsouzených je velká pravděpodobnost dalšího kriminálního selhávání.

Výsledky šetření u kategorie středně narušených vyvrátily očekávání autora této práce. Odsouzení této kategorie obvykle přemýšlejí o smyslu života, o hodnotách, dokážou mít zpětný pohled na minulost, na jejich chování, jednání, ale i ztrátu nejbližších. Ze sociálního klimatu ve věznici jsou „psychicky unavení“ a více přemýšlejí o budoucích hodnotách, o kamarádství, o zázemí, chtějí si vydělat peníze a mít stálějšího partnera. Záleží však také na tom, z jakého rodinného prostředí pocházejí. Odsouzení, kteří vyrůstali v ústavech, v menší míře zvažují hodnoty jako např. rodinu, kterou nikdy neměli a nepoznali. Spíše se u nich jedná o konzumní styl života, upřednostňují materiální hodnoty – peníze, blahobyt, dobrodružství, podmíněné drogami či povrchní sexuální vztahy. Zřejmě i u této kategorie dochází k efektu racionalizace, případně i bagatelizace jejich trestné činnosti.

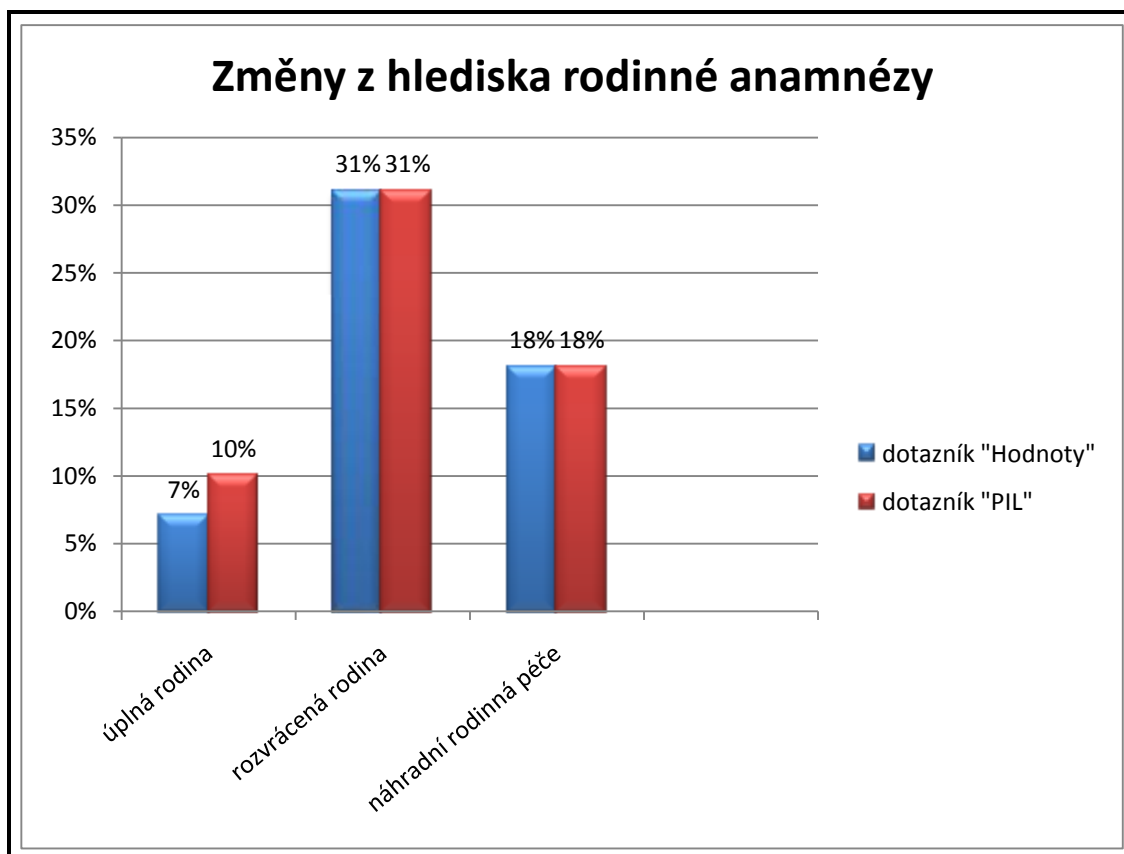
U kategorie více narušených odsouzených došlo překvapivě ke změnám u největšího počtu respondentů, tyto změny mohou naznačovat prožívání pocitů potřeby změn ve své hodnotové struktuře pro své další optimálnější fungování v občanském životě. Pocity potřeby změn ve svém dosavadním životě autorka očekávala spíše u dvou výše jmenovaných kategorií odsouzených.

4.7 Další poznatky získané z ověřování předpokladů

K doplnění výše uvedených tří předpokladů vyhodnotila dále autorka změny v hodnotové orientaci se zohledněním rodinné anamnézy. Záměrem je posouzení změn v hodnotové orientaci za dobu 6 měsíců pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody pod vlivem individuálních programů zacházení a realizovaných aktivit programů zacházení v souvislosti s tím, zda respondent - dnes dospělý člověk, prožil své dětství:

- v úplné rodině,
- v rozvrácené rodině či
- v náhradní rodinné péči (ve většině případů se jedná o ústavní péči).

Graf 13 znázorňuje změny hodnotové orientace po šesti měsících výkonu trestu u obou dotazníků se zohledněním rodinné anamnézy.

Graf 13: Vyhodnocení změn z hlediska původu rodinného prostředí

Interpretace ke grafu 13:

Z výsledků šetření vyplývá, že u respondentů pocházejících z úplných rodin došlo ke změnám v dotazníku „Hodnoty“ u 7 % dotazovaných, v dotazníku „PIL“ u 10 % dotazovaných.

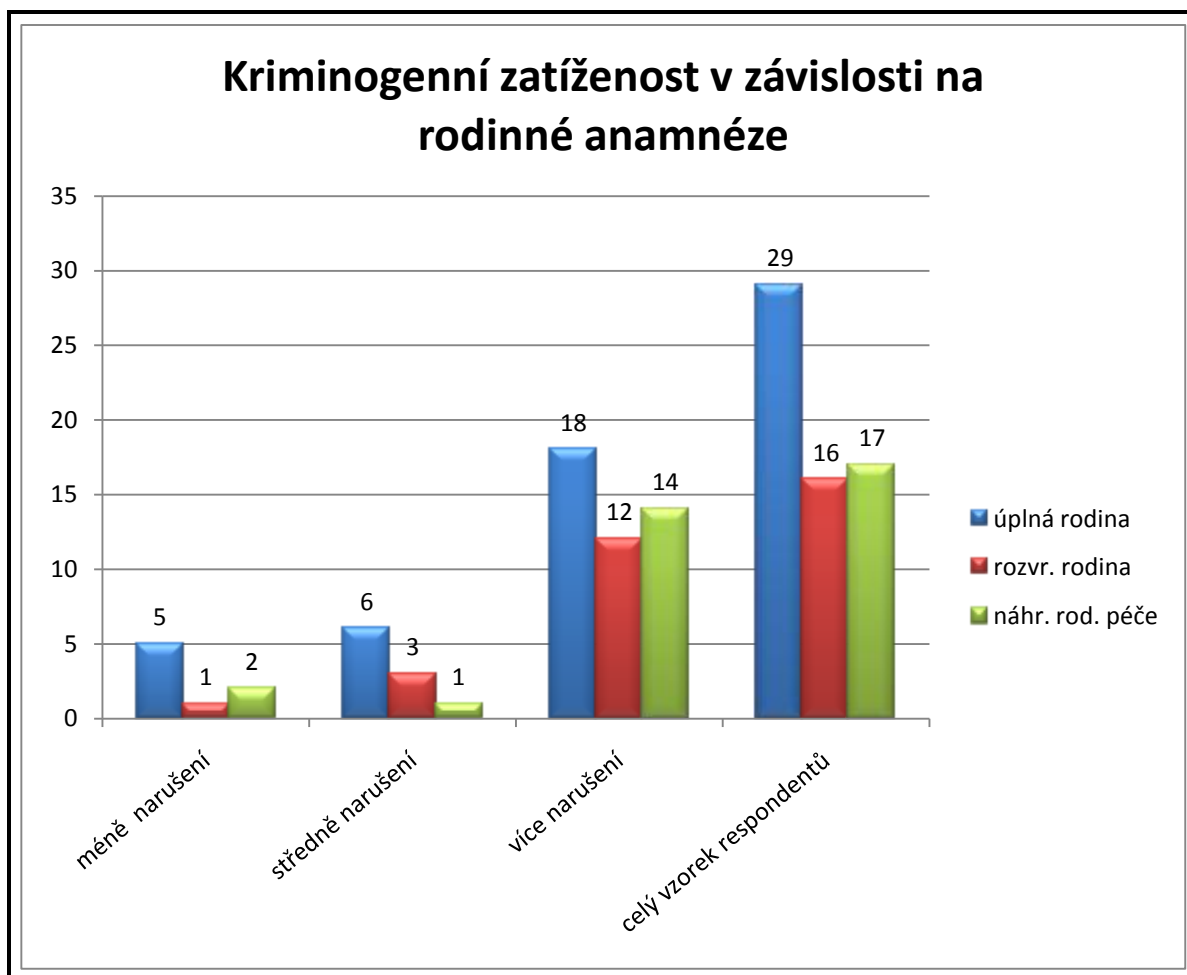
Co se týká změn v hodnotové orientaci odsouzených pocházejících z náhradní rodinné výchovy, došlo ke změnám v dotazníku „Hodnoty“ i v dotazníku „PIL“ shodně u 18 % dotazovaných.

K největším změnám v hodnotové orientaci během šesti měsíců výkonu trestu odnětí svobody došlo u dotazovaných pocházejících z rozvrácených rodin, a to u 31 % respondentů shodně v obou dotaznících „Hodnoty“ i „PIL“.

Tyto poznatky poukazují pravděpodobně na to, že hodnoty jedinců pocházejících z rozvrácených rodin jsou nejméně stabilní (internalizované, zabudované) v hodnotovém systému. Možná, že v průběhu socializace těchto jedinců v neuspořádaných rodinných poměrech, v nichž výchovné prostředí bylo nejednotné, nesoustavné, dominovaly bezprostřední, situacemi navozované aktuální hodnoty. Jejich dynamika - časté změny, význam a charakter vzájemných vazeb – to vše vedlo

ke zformování plytkého, povrchního, a tím i nestálého hodnotového systému u řady těchto jedinců.

Na grafu 14 je znázorněna míra kriminogenního narušení respondentů v závislosti na původu rodinného prostředí.

Graf 14: Míra kriminogenní zatíženosti v závislosti na rodinném prostředí

Interpretace ke grafu 14:

Jako zajímavým a svým způsobem neočekávaným poznatkem je zjištění, že největší počet odsouzených méně, středně a více kriminogenně narušených u zkoumaného vzorku odsouzených pocházelo z úplných rodin. Z celého vzorku odsouzených, tj. 62 osob, to činilo 29 osob, což představuje 47 %.

Proč tomu tak bylo, není v možnostech této práce zjistit, ani interpretovat. Do zjištěného poznání vstupovalo množství různých faktorů, jejich postihování nebylo cílem práce. Jedná se například o rozmisťování odsouzených do jednotlivých věznic, aktuální skladbu odsouzených v době získávání sběru dat do bakalářské práce,

hodnověrnost údajů uváděných odsouzenými v různých dotaznících, anamnézách, dokumentech, apod.

Z odborné literatury vyplývá, že u jedinců pocházejících z rozvrácených rodinných poměrů je zvýšená pravděpodobnost jejich sociálního selhávání. I přesto, že tento poznatek nebyl provedeným průzkumem potvrzen, bylo by vhodné v rámci dané věznice provést cílený průzkum u podstatně většího vzorku respondentů z řad odsouzených. Cílem tohoto průzkumu by mohlo být rozčlenění odsouzených dle rodinného prostředí a pro jednotlivé kategorie stanovit reálné cíle programů zacházení. Např. u odsouzených, pocházejících z rozvrácených rodinných poměrů by jeden z cílů programu zacházení mohl být zaměřen na formování adekvátních vztahů ke starší generaci, k věkově mladým i k dětem. V rámci toho formovat například vědomí rovnostářství, úcty, kooperativnosti, empatičnosti, afilience.

5 Shrnutí výsledků praktické části

Úkolem praktické části bylo zjistit, zda dochází po šesti měsících pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody ke změnám hodnotové orientace odsouzených vlivem stanovených individuálních programů zacházení a realizovaných aktivit programů zacházení.

Pro shrnutí výsledků praktické části uvede autorka ještě jednou předpoklady, které byly na počátku této bakalářské práce stanoveny:

- I. Lze předpokládat, že minimálně u 60 % z celkového vzorku odsouzených dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody.
- II. Lze předpokládat, že minimálně u 60 % odsouzených z kategorie mladých dospělých dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody.
- III. Lze předpokládat, že minimálně u 60 % kriminogenně méně narušených odsouzených dochází ke změně hodnotové orientace po šesti měsících ve výkonu trestu odnětí svobody.

Metodou dotazníkového šetření, konkrétně se jednalo o dotazník „Hodnoty“ a dotazník „PIL“, byla zjišťována významnost jednotlivých hodnot u odsouzených, kteří nastoupili do výkonu trestu odnětí svobody. Druhé měření bylo provedeno o šest měsíců

později s cílem zjistit, zda během této doby pobytu ve výkonu trestu došlo u dotazovaných k nějakým změnám hodnotové orientace.

Následným zpracováním získaných údajů (viz Příloha č. 5 a 6) a zanesením do grafů bylo zjištěno, že ani jeden ze tří uvedených předpokladů se nepotvrdil.

Co se týká I. předpokladu, došlo ke změně hodnotové orientace po šesti měsících pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, v průměru pouze u 17 % odsouzených z celkového vzorku. I. předpoklad se nepotvrdil.

II. předpoklad vyvrací ta skutečnost, že ke změně hodnotové orientace v kategorii mladý dospělý po šesti měsících pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody došlo pouze u 27 % odsouzených. II. předpoklad se rovněž nepotvrdil.

Předpoklad č. III nebyl rovněž potvrzen, jelikož v kategorii kriminogenně méně narušených odsouzených nedošlo po šesti měsících pobytu ve výkonu trestu k žádným podstatným změnám.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo analyzovat hodnotovou orientaci odsouzených ve Věznici Horní Slavkov a stručně a přehledně popsat problematiku výkonu trestu odnětí svobody.

Průzkumem autorka zjišťovala, zda dochází u odsouzených ke změnám hodnotové orientace po šesti měsících pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody vlivem individuálních programů zacházení a realizovaných aktivit programů zacházení.

K realizaci cíle bakalářské práce použila autorka dotazníkové šetření, konkrétně dotazník „Hodnoty“ a dotazník „PIL“ u odsouzených mužů, vykonávajících trest odnětí svobody ve věznici s ostrahou v Horním Slavkově. Při prvním měření v měsíci březnu 2010 vyplňovali dotazníky odsouzení na nástupním oddělení, druhé měření probíhalo u stejných odsouzených po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody, tzn. v měsíci září 2010. K tomuto druhému měření musel autor odsouzené vyhledat na jednotlivých oddílech věznice, jelikož z nástupního oddělení se odsouzení přibližně po deseti dnech stěhují.

Studium dokumentace posloužilo ke zjištění údajů ohledně věkového rozpětí respondentů, druhů jejich trestné činnosti, míry kriminogenní narušenosti a původu výchovného prostředí dotazovaných i zjištění cílů individuálních programů zacházení u respondentů.

Vyhodnocením dotazníků bylo nejprve zjištěno, které hodnoty odsouzení upřednostňují. V dotazníku „Hodnoty“ se jednalo především o hodnoty jako *je láska k rodičům, láska k ženě, zdraví, děti, dobré mezilidské vztahy*. Naopak nejméně bodů přisoudili *drogám, alkoholu, fyzické síle, vlasti a životu v přepychu a životu plném vzrušení*. V dotazníku „PIL“ upřednostňovali dotazovaní hodnoty jako *cílesměrnost, hodnotu přírody, hodnotu hudby a hodnotu krásy a životní elán*. Nejméně bodů od nich získaly hodnoty *vztah k vlastnictví majetku, realizace životních cílů, vztah k životu, prožívání života či hodnocení uplynulého života*. Nejvýraznější hodnoty byly interpretovány pod jednotlivými grafy.

Dále autorka porovnávala v obou dotaznících, u kterých hodnot došlo během šesti měsíců výkonu trestu odnětí svobody k nejvýraznějším změnám. V dotazníku „Hodnoty“ bylo zjištěno, že u převážné většiny hodnot došlo k poklesu, tento pokles byl však jen velmi nepatrný. K pozitivním změnám (nárůstu) došlo pouze u 5 hodnot, ale opět jen velmi nepatrně. V dotazníku „PIL“ došlo u 12 hodnot pouze k dílčímu

hodnotovému nárůstu, za zmínku stojí nejvýrazněji viditelná změna u hodnoty *odpovědnost*. K nepatrnému poklesu došlo u 6 hodnot.

K ověřování předpokladů byly vytvořeny grafy. Šetřením a následným zpracováním grafů bylo zjištěno, že ani jeden z výše uvedených předpokladů této bakalářské práce se nepotvrdil.

Z hlediska celé skupiny respondentů došlo ke změnám v hodnotové orientaci po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody v průměru u 17 % odsouzených.

Konkrétně u kategorie mladých dospělých došlo ke změnám u 27 % odsouzených. Jedná se přibližně o čtvrtinu mladých dospělých, což není zanedbatelný údaj. Více času věnovaného těmto mladým dospělým ze strany speciálních pedagogů nebo vychovatelů či případné přehodnocení programů zacházení by mohlo intenzitu změn v hodnotové orientaci ještě více ovlivnit.

U dvou zbývajících věkových kategorií nedošlo k podstatným změnám.

U kriminogenně méně narušených odsouzených nedošlo k žádným výraznějším změnám hodnotové orientace po šesti měsících výkonu trestu odnětí svobody. Tento výsledek je dle autora práce alarmující. Autor se domníval, že u jedinců kriminogenně méně narušených bude změna v hodnotové orientaci určitě viditelnější. Výsledek šetření však potvrdil opak. S vysokou pravděpodobností se do postojů k hodnotám u této kategorie odsouzených promítla určitá racionalizace, případně bagatelizace jejich kriminálního selhání, se kterou se vnitřně ztotožnili, a to navodilo jejich přesvědčení o nepotřebnosti změn ve svých hodnotách.

U kategorie středně narušených odsouzených očekával autor rovněž větší změny po šesti měsících pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Zřejmě i u této kategorie dochází k efektu racionalizace, případně i bagatelizace jejich trestné činnosti.

Více kriminogenně narušení odsouzení nevykazují v dotaznících veliké změny, přesto jsou tyto změny nejvyšší v porovnání s dalšími dvěma kategoriemi kriminogenní narušenosti. Prožívají zřejmě pocity potřeby změn ve svém dosavadním životě, které autorka práce očekávala spíše u kategorie méně a středně kriminogenně narušených.

Většina programů zacházení dotazovaných, konkrétně cílů těchto programů ve Věznici Horní Slavkov směřuje do oblasti motivace k transformaci životního stylu a způsobu uspokojování svých potřeb bez páchání trestné činnosti. Dále ke striktnímu dodržování Vnitřního řádu věznice a vytvoření si povědomí o nutnosti respektovat právní i etické normy společnosti. V případě způsobení škod řešit náhrady těchto škod s poškozenými subjekty. U odsouzených, kteří před výkonem trestu nepracovali, je

součástí cíle programu zacházení vybudování a fixace žádaných pracovních návyků. Dalšími body každého programu zacházení je v rámci možností věznice zařazení do pracovního procesu či do mimopracovních aktivit na oddíle, v případě potřeby spolupráce s odbornými zaměstnanci věznice jako např. se sociálními pracovníky či psychology. Rovněž má každý odsouzený v programu zacházení uvedeno zapojování se do zájmových či relaxačních aktivit na oddíle. Nedílnou součástí programu zacházení je udržování extramurálních vztahů s blízkými příbuznými prostřednictvím korespondence či návštěv.

Z uvedeného je zřejmé, že problematika formování hodnotové struktury odsouzených (snad až na narovnání s poškozenými trestnou činností) se do cílů programů zacházení nepromítá. Skutečností je, že stanovování takovýchto cílů je značně obtížné a ve výchovné praxi komplikovaně realizovatelné. Přesto, zejména u odsouzených s dlouhými tresty odnětí svobody, by se formování společensky žádoucích hodnot mělo promítat do individuálních programů zacházení, zejména prostřednictvím formování žádoucích postojů.

NÁVRHY OPATŘENÍ

Z výše uvedeného šetření a jeho výsledků vyplývají následující návrhy opatření a doporučení pro pedagogickou praxi:

- Do cílů individuálních programů zacházení u odsouzených ve větší míře stanovovat formování pozitivní (společensky žádoucí) hodnotové struktury v závislosti na charakteru páchané trestné činnosti s důrazem na odsouzené s dlouhými tresty odnětí svobody.
- Aktivitu zaměřenou na naplňování programů zacházení výrazněji orientovat do formování žádoucích hodnot u odsouzených (např. řešení různých modelových situací zaměřených do hodnotové struktury, rozbor – diskuse vhodných videoprodukcí nebo televizních pořadů, apod.).
- Zajistit odsouzeným více možností pracovního zařazení během výkonu trestu odnětí svobody. Přispívá to jednak k zafixování pracovních návyků zejména u kategorie mladých dospělých, u ostatních ke snižování jejich pohledávek. Možným kompromisem by mohla být např. výroba hraček pro děti do dětských domovů nebo nemocnic. Odsouzení by tak mohli získat pocit užitečnosti či smysluplnosti naplnění volného času, kterého mají ve výkonu trestu spoustu.
- Podporovat odsouzené zejména mladé dospělé v jejich zájmu o další vzdělávání či alespoň o dokončení základního vzdělání. Zdůrazňovat jim důležitost a smysl vzdělání pro jejich pracovní uplatnění v životě po ukončení výkonu trestu. Autor se domnívá, že Vězeňská služba nabízí dostatečné množství učebních oborů, na které se mohou odsouzení přihlásit.
- Rozšířit nabídku knih v půjčovně věznice, a tím navést odsouzené na možnost smysluplného naplňování jejich volného času. Zvážit možnost realizace tzv. čtenářských kroužků s veřejným předčítáním úryvků z vhodné beletrie.
- Z výsledků šetření této práce vyplynulo, že u 27 % mladých dospělých došlo působením podmínek výkonu trestu odnětí svobody k určitým změnám v jejich hodnotové struktuře. Proto u této kategorie vězňů klást ve výchovném ovlivňování výraznější důraz na formování jejich hodnotové struktury, tj. formování takových žádoucích hodnot, které by měli ve svém životě po výkonu trestu preferovat.

- Do aktivit programů zacházení zařadit besedy či konzultace ohledně sociálně právních norem společnosti a základních společenských norem.
- V kázeňské praxi výchovných pracovníků věznice více využívat institutů jako např. povolení návštěvy mimo věznici či přerušení výkonu trestu, tím udržovat kontakty s blízkými osobami a upevňovat sociální zázemí. Týká se to samozřejmě odsouzených, kteří bezesbýtku dodržují normy výkonu trestu, bez připomínek plní příkazy a pokyny pracovníků Vězeňské služby a program zacházení plní v celé šíři.
- Odsouzené, kteří nemají žádné sociální zázemí, nabádat ke spolupráci a kontaktům se zájmovými, kulturními nebo duchovními organizacemi.
- Docílit toho, aby vychovatel měl na starost menší počet odsouzených než je tomu dosud, a tím s nimi mohl intenzivněji a kvalitněji pracovat, sledovat jejich psychický stav a případně je doporučovat dalším odborníkům věznice.
- V plánování aktivit programů zacházení nezapomínat na sportovní vyžití, které přispívá i k vybití emocí.
- Zřizovat ve věznicích více specializovaných oddělení, která se budou zaměřovat zejména:
  - a) Na pomoc odsouzenému k přijetí viny a trestu za spáchané činy, ke snížení kriminogenních rizik, rozpoznávání a analýzu vlastních spouštěčů trestné činnosti, umožnění reintegrace odsouzených do společnosti.
  - b) Na přijímání odpovědnosti za své chování společně s vyrovnáním se s vlastní minulostí. Psychosociální tréninky by měly být zaměřeny na stabilizaci psychického a fyzického stavu odsouzeného, zvláště u odsouzených, kteří mají dlouhodobou zkušenost s konzumací drog.
  - c) Na zvládání psychicky zátěžových situací, lépe porozumět sobě a vztahům k ostatním, zvládat vědomé kontroly svého jednání a chování.
  - d) Na podporu sociální stabilizace odsouzeného, na pomoc při urovnávání narušených rodinných a sociálních vztahů. Naučit odsouzeného reálnému vnímání praktického života společně s realistickým plánováním vlastní budoucnosti. Týká se to kromě výše uvedené stabilizace rodinných a sociálních vztahů také naučení se konkrétním pracovním návykům a vedení ke změně dosavadního životního stylu a změně hodnotových orientací.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- ATKINSONOVÁ, Rita L. a kol. *Psychologie*. 1. vyd. Praha: Victoria, 1995. ISBN 80-85605-35-X.
- ČAČKA, Otto. *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. 3. vyd. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-107-0.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila – ČERVINKA, František. *Forenzní psychologie: Psychologie pro soudce, advokáty, státní zástupce, vyšetřovatele, kriminalisty, policisty a pro všechny, kteří se v souvislosti s trestným činem dostanou do kontaktu s policií a soudy*. 1. vyd. Praha: Support, 1994.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-475-3.
- DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3.
- FISCHER, S. *Etopedie v penitenciární praxi*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Acta Universitatis Purkynianae, 2006. ISBN 80-7044-722-9.
- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. ISBN 80-86708-05-5.
- HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-763-9.
- HOMOLA, Miloslav. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. SPN 24-0-182
- JANOUSEK, Jaromír a kol. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. SPN 46-00-47/ 1
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie smysluplnosti existence*. 1. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1370-5
- MAŘÁDEK, Vladimír. *Vězeňství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-002-5.
- MATOUŠEK, Oldřich – KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

- MIŇHOVÁ, Jana – PRUNNER, Pavel. *Kapitoly ze sociální psychologie pro právníky*. 2. vyd. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2000. ISBN 80-902627-9-1.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0628-1.
- NETÍK, Karel a kol. *Psychologie v právu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-177-6
- PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-291-3.
- PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1086-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.
- VEČEŘA, Miloš – URBANOVÁ, Martina. *Sociologie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-72-5.
- Vyhláška MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In *Úplné znění: trestní předpisy*. Ostrava: Sagit, 2010. ISBN 978-80-7208-782-2.
- ZVOLSKÝ, Petr a kol. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-203-6.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Dotazník „Hodnoty“ (viz text str. 42)

Příloha č. 2 - Dotazník „PIL“ (viz text str. 42)

Příloha č. 3 - Průměrné hodnoty jednotlivých položek dotazníku „Hodnoty“
(viz text str. 49)

Příloha č. 4 - Průměrné hodnoty jednotlivých položek dotazníku „PIL“
(viz text str. 56)

Příloha č. 5 - Záznamy výsledků obou měření v dotazníku „Hodnoty“
(viz text str. 57 - 60)

Příloha č. 6 - Záznamy výsledků obou měření v dotazníku „PIL“
(viz text str. 57 - 60)

Hodnoty

Jméno a příjmení: _____

datum narození: _____

Instrukce: Posuďte, jaký význam mají pro Váš život uvedené hodnoty. Tyto mohou mít jak kladný (pozitivní), tak i záporný) negativní význam, případně mohou být neutrální. Pokud daná hodnota má pro Vás kladný význam, zakroužkujte úroveň tohoto významu na škále od 1 do 5-ti, kdy hodnota 5 má největší význam a hodnota 1 malý význam. Stejně postupujte i v případě, že daná hodnota má pro Vás záporný význam, kdy hodnota -5 má nejvýraznější význam a hodnota -1 méně výrazný význam. V případě, že daná hodnota pro Vás nemá žádný význam, zakroužkujte „0“ (nulu).

Hodnoty	(-)	(+)
Přátelství	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Pohlavní život	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Život v pohodě a přepychu	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Láska k rodičům	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Láska k ženě	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Děti	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Zdraví	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Život plný vzrušení, zážitků, dobrodružství	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Klid a spokojenost	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Svět krásy (umění, příroda)	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Dobré mezilidské vztahy	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Pocit bezpečí a jistoty	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Práce (zaměstnání)	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Záliby, zájmy, koníčky	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Alkohol (pivo, víno, destilát)	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Radost, pocity štěstí	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	
Drogy (pervitin, marjánka)	-5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5	

Sebezdokonalování	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Sebeúcta, respekt k sobě	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Popularita (uznání)	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Fyzická síla	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Společenská zábava	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Pravda	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Spravedlnost	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Svoboda myšlení a jednání	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Vlast	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Čisté svědomí	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5
Užitečnost společnosti	-5	-4	-3	-2	-1	0	1	2	3	4	5

Příloha č. 2

Jméno: .....

P - I - L

Instrukce: U každé z následujících položek zakroužkujte číslo, které je ve Vašem případě nejbližší pravdě. Čísla jsou od jednoho extrému k druhému, uprostřed je označení neutrální pro případ, že se nelze vyjádřit ani v jednom, ani v druhém smyslu. Snažte se však používat tohoto označení co nejméně a pokud bude možno, v každém případě rozhodněte, ve kterém směru leží Vaše vlastnosti a postoje.

I. JSEM OBYČEJNĚ

úplně znuděný	1 2 3 4 5 6 7	nadšený
---------------	---------------	---------

II. ŽIVOT SE MI ZDÁ

vždy zajímavý	7 6 5 4 3 2 1	celkem banální, běžný
---------------	---------------	-----------------------

III. V ŽIVOTĚ

nemám žádné cíle	1 2 3 4 5 6 7	mám jasné cíle a plány
------------------	---------------	------------------------

IV. MOJE OSOBNÍ EXISTENCE JE

jednoduše neúčelná	1 2 3 4 5 6 7	velmi účelná a významná
--------------------	---------------	-------------------------

V. KAŽDÝ DEN JE

stále jiný, nový	7 6 5 4 3 2 1	stále stejný
------------------	---------------	--------------

VI. KDYBYCH SI MOHL VYBRAT

raději bych se vůbec nenarodil mám nyní	1 2 3 4 5 6 7	přál bych si takový život, jaký
--	---------------	---------------------------------

VII. AŽ BUDU V DŮCHODU, CHTĚL BYCH

dělat zajímavé věci, na které nyní nemám čas nedělat	7 6 5 4 3 2 1	zbytek života odpočívat a nic
---	---------------	-------------------------------

VIII. V CESTĚ ZA ŽIVOTNÍMÍ CÍLI

jsem nedosáhl žádný úspěch svých přání	1 2 3 4 5 6 7	dosáhl jsem úplné splnění
---	---------------	---------------------------

IX. MŮJ ŽIVOT JE

prázdný, naplněný jen zoufalstvím	1 2 3 4 5 6 7	plný zajímavých věcí
-----------------------------------	---------------	----------------------

X. KDYBYCH MĚL DNES ZEMŘÍT, MĚL BYCH POCIT, ŽE MŮJ ŽIVOT

měl velkou cenu	7 6 5 4 3 2 1	byl úplně bezcenný
-----------------	---------------	--------------------

XI. PŘI PŘEMÝŠLENÍ O SVÉM ŽIVOTĚ

se často divím, proč vůbec žiji existenci	1 2 3 4 5 6 7	vždy vidím důvod pro svoji
--	---------------	----------------------------

XII. KDYŽ POZORUJI SVĚT VE VZTAHU KE SVÉMU ŽIVOTU, SVĚT

na mne působí rušivě význam	1 2 3 4 5 6 7	má pro můj život velký, kladný
--------------------------------	---------------	--------------------------------

XIII. JSEM

velmi nezodpovědná osoba

1 2 3 4 5 6 7

velmi zodpovědná osoba

XIV. POKUD JDE O SVOBODU LIDSKÉ VŮLE, JSEM PŘESVĚDČENÝ, ŽE ČLOVĚK

má absolutní svobodu vůle
prostředím

7 6 5 4 3 2 1

je úplně omezený dědičností a

XV. POKUD JDE O SMRT, JSEM

připravený a nebojím se jí

7 6 5 4 3 2 1

nepřipravený a bojím se jí

XVI. POKUD JDE O SEBEVRAŽDU

vážně jsem o ní uvažoval, jako o východisku

1 2 3 4 5 6 7

nevěnoval jsem jí nikdy ani myšlenku

XVII. V DOSAHOVÁNÍ ŽIVOTNÍCH ÚSPĚCHŮ JE PRO MNE MAJETEK

zanedbatelnou věcí

7 6 5 4 3 2 1

velmi důležitou věcí

XVIII. MOJE SCHOPNOST NAJÍT VÝZNAM PRO SMYSL POSLÁNÍ V ŽIVOTĚ JE

velká

7 6 5 4 3 2 1

prakticky žádná

XIX. V MÉM ŽIVOTĚ

neznamená nic

je zdrojem hlubokého uspokojení

a) Příroda

1 2 3 4 5 6 7

b) Krása

1 2 3 4 5 6 7

c) Hudba

1 2 3 4 5 6 7

d) Výtvarné umění

1 2 3 4 5 6 7

e) Literatura

1 2 3 4 5 6 7

XX. MŮJ ŽIVOT

je úplně v mých rukou a ovládám ho
faktory

7 6 5 4 3 2 1

nezáleží na mé vůli, je řízen vyššími

XXI. MOJE DENNÍ ÚLOHY JSOU PRO MNE

zdrojem radosti a uspokojení

7 6 5 4 3 2 1

trapnou a nudnou záležitostí

XXII. V ŽIVOTĚ JSEM

nenášel žádné poslání nebo smysl

1 2 3 4 5 6 7

našel jasné cíle a uspokojující lidský smysl

Tabulka 5 - Průměrné hodnoty jednotlivých položek dotazníku "Hodnoty"

Jednotlivé hodnoty	1. měření - březen	2. měření - září	Rozdíl
Přátelství	9,99	9,48	0,51
Pohlavní život	9,78	9,73	0,05
Život v přepychu	8,49	8,59	0,1
Láska k rodičům	10,58	10,24	0,34
Láska k ženě	10,26	9,9	0,36
Děti	10,28	9,79	0,49
Zdraví	10,34	10,3	0,04
Život plný vzrušení	8,92	8,57	0,35
Klid a spokojenost	9,94	9,83	0,11
Svět krásy (umění)	9,16	9,02	0,14
Dobré mezilidské vztahy	10,04	9,92	0,12
Pocit bezpečí a jistoty	9,73	9,86	0,13
Práce	10,01	9,66	0,35
Záliby, zájmy	9,65	9,25	0,4
Alkohol	6,21	6,46	0,25
Radost	9,77	9,55	0,22
Drogy	4,66	4,32	0,34
Sebezdokonalování	9,16	8,94	0,22
Respekt k sobě	9,25	9,19	0,06
Uznání (popularita)	8,07	7,87	0,21
Fyzická síla	8,29	8,37	0,08
Společenská zábava	8,96	8,86	0,1
Pravda	9,82	9,97	0,15
Spravedlnost	9,45	9,32	0,13
Svoboda myšlení a jednání	9,68	9,6	0,08
Vlast	8,8	8,43	0,37
Čisté svědomí	9,61	9,21	0,4
Užitečnost společnosti	9,07	8,98	0,09

Tabulka 6 - Průměrné hodnoty jednotlivých položek dotazníku „PIL“

Jednotlivé hodnoty	1. měření - březen	2. měření - září	Rozdíl
Prožívání sebe	4,41	4,47	0,06
Prožívání života	4,19	4,13	0,06
Cílesměrnost	5,93	5,77	0,16
Sebehodnota	4,59	4,74	0,15
Hodnota vnějších podnětů	4,36	4,31	0,05
Vztah k životu	4,11	4,02	0,09
Životní elán	5,46	5,34	0,12
Realizace životních cílů	3,55	3,53	0,02
Uspokojení z života	4,66	4,82	0,16
Hodnocení uplynulého života	4,31	4,29	0,02
Smysl vlastní existence	4,88	5,08	0,2
Svět ve vztahu k sobě	5,01	5,16	0,15
Vědomí míry odpovědnosti	4,42	5,27	0,85
Hodnota svobody lidské vůle	5,21	5	0,21
Vztah ke smrti	4,52	4,56	0,04
Vztah k sebevraždě	4,84	5,05	0,21
Vztah k vlastnictví majetku	3,69	3,97	0,28
Vztah k životnímu poslání	5,16	4,84	0,32
Hodnota přírody	5,86	5,74	0,12
Krása	5,56	5,56	0
Hudba	5,73	5,66	0,07
Výtvarné umění	4,47	4,53	0,06
Literatura	4,92	4,69	0,23
Vztah k determinismu	4,67	4,87	0,2
Vztah k denním úkolům	5,25	5,11	0,14
Vztah ke smyslu života	5,14	5,24	0,1

Tabulka 7 - Záznamy výsledků obou měření v dotazníku „Hodnoty“

Respondent č.	Body z 1. měření	Body z 2. měření	Rozdíly
1	273	273	0
2	283	270	13
3	252	224	28
4	266	280	14
5	271	269	2
7	254	260	6
8	250	250	0
10	276	276	0
12	233	264	31
13	219	242	23
14	256	239	17
15	232	95	137
16	264	260	4
17	238	234	4
18	271	255	16
19	253	241	12
20	301	279	22
21	259	295	36
22	284	283	1
24	281	282	1
25	285	277	8
26	271	284	13
27	285	265	20
28	240	245	5
29	260	279	19
30	289	277	12
31	245	256	11
34	261	282	21
35	271	237	34
36	287	193	94
38	182	227	45
39	174	147	27
40	249	264	15
41	245	251	6
42	267	265	2
43	293	292	1
45	179	189	10
46	172	245	73
49	282	282	0
50	287	282	5

51	247	144	103
52	235	221	14
53	253	252	1
54	251	251	0
55	271	287	16
56	277	277	0
57	220	238	18
60	275	272	3
61	289	277	12
62	261	253	8
63	247	270	23
64	279	265	14
65	272	263	9
66	264	277	13
67	235	246	11
68	249	244	5
69	279	258	21
70	264	287	23
72	234	275	41
73	274	257	17
74	258	239	19
75	290	229	61

Tabulka 8 – Záznamy výsledků obou měření v dotazníku „PIL“

Respondent č.	Body z 1. měření	Body z 2. měření	Rozdíly
1	159	172	13
2	162	134	28
3	73	69	4
4	100	141	41
5	144	145	1
7	114	120	6
8	122	108	14
10	152	138	14
12	81	108	27
13	120	115	5
14	105	121	16
15	113	113	0
16	131	132	1
17	120	106	14
18	140	103	37
19	142	135	7
20	129	124	5
21	148	152	4
22	135	157	22
24	90	105	15
25	151	140	11
26	104	131	27
27	158	158	0
28	124	133	9
29	122	164	42
30	132	142	10
31	114	132	18
34	131	141	10
35	157	112	45
36	137	119	18
38	69	72	3
39	98	114	16
40	120	138	18
41	140	161	21
42	164	146	18
43	132	132	0
45	73	75	2
46	96	128	32

49	150	129	21
50	135	135	0
51	113	103	10
52	135	87	48
53	63	99	36
54	153	159	6
55	144	146	2
56	157	159	2
57	118	121	3
60	109	130	21
61	131	137	6
62	154	150	4
63	118	152	34
64	106	129	23
65	122	113	9
66	116	115	1
67	140	98	42
68	122	118	4
69	132	100	32
70	112	117	5
72	117	119	2
73	87	136	49
74	92	95	3
75	110	100	10